

aflleggen. *Zeer verkwikkend was, temidden van al die vermoeijenis, de blijdschap, waarmede ik verwelkomd werd door velen, die bij vorige gelegenheden de godsdienst niet hadden kunnen bijwonen, en het levendig gevoel, dat 's Zaterdags en 's Zondags in de godsdienstoefeningen getoond werd, was mij een bewijs, dat de Leeraar, die zich hier heen zou begeven, geen onvruchtbaren akker zal komen bewerken.* 's Maandags moest ik wederom zeer vroeg vertrekken, en was de blijdschap bij mijne komst mij regt verkwikkend, met een weemoedig hart moest ik afscheid nemen van zoovelen, die mij, met droefheid op het gelaat en tranen in de oogen, kwamen vaarwel zeggen. Hoe dikwijls werd de vraag gedaan: „Wanneer zal daar toch weer hier kerk wezen?” en toen ik niet meer durfde doen, dan beloven mijn uiterste best te doen, dat zij binnen een jaar wederom voorzien zou worden, moest ik het antwoord hooren: „*En is een jaar dan niet lang om honger te lijden?*” *En wat zou ik zeggen? De Synodale Commissie neme toch die vraag in hare ernstige overweging en geve het antwoord. Waarlijk, het is treurig, die duizenden te aanschouwen in hunne gewilligheid om te hooren, zoo er niets meer zij, en niemand is er om onder hen het Woord des Levens uit te deelen. En dan, wanneer er al indrukken verwekt zijn, niemand om daarover te waken en die te versterken; het was mij meermalen in waarheid pijnlijk, de aandoeningen van velen onder het Woord te zien, daar ik toch vreesde, dat die wederom verdwijnen en verdooven zouden, overgegeven als zij moesten worden aan den verdervenden invloed van wereld en zonden; of, evenals een jonge man aan mij langs den weg zeide: „de toestand der gemeente is als een stuk koorn, schoon en rijp, maar er is niemand om te oogsten, en de vogelen te verjagen, en zij eten al het zaad en alles wordt verloren.” De Heere stootte genadiglijk arbeiders uit in Zijnen wijngaard!*

's Maandags vroeg verliet ik *Lijdenburg* en Dinsdagochtend vond ik weder eene kleine gemeente verzameld, en na aan die ook het Woord verkondigd te hebben, gingen wij verder op onzen weg naar den *Winterberg*. Onze weg ging gedeeltelijk door geheel onbewoonde streken, waar wij dan ook den olifant, rhenoster, giraffe enz. gezien hebben.

's Vrijdags kwamen wij op de *kerkplaats aan Drakensbergen* aan, en niet weinig waren de lieden verwonderd ons te zien, daar zij ons niet meer te wachten waren wegens het *oproer der Kaffers*. Gelukkig had de Heere ons bewaard, en schoon de gemeente klein was, was die geenszins de minst belangrijke. Deze plaats was besteld, om de lieden van *Zoutpansberg* de gelegenheid te geven, de godsdienst bij te wonen, daar ik tot mijn leedwezen verhinderd was geworden, ook die verafgelegenen te bezoeken. 's Vrijdags kwamen er dan ook dertien wagens van daar, die acht schoffen ver gereden hadden om de genademiddelen te kunnen genieten. Door des Heeren zegen mag ik ook vertrouwen, dat het gesprokene daar geenszins krachteloos was, en dat menigeen, in de bittere overtuiging van de zonde van dat woeste leven, de begeerte heeft gekoesterd, om zich tot den Heere te wenden. Moge Hij iedere goede keuze bevestigen en bekrachtigen. Maar, helaas! naar den mensch gesproken, is ook dat werk weder de wereld ten prooi overgeleverd. *Het smart mij dikwijls nog, als ik op die reizte terugzie — het zij eenen God van ontferming aanbevelen! — maar waarlijk het is tijd, dat onze Kerk de zaak met ernst overwege, en niet ruste, vóórdat ook deze nu verstrooide*

schapen, door getrouwe herders geweid worden. Twee jongelieden werden er aangenomen, uit vijf en twintig, en 38 kinderen tot den Doop gebragt, waaronder twee van 8 jaren oud.

Na 's Zaterdags, 's Zondags en 's Maandags gepredikt te hebben, (schoon het Avondmaal om verschillende oorzaken niet bediend werd), keerden wij 's Dinsdags weder Zuidwaarts naar den Magaliesberg. Op onzen weg kwamen wij een van de legers voorbij, die er gevormd waren vanwege het oproer der Kaffers, en schoon dit gelukkig gestild was, werd er een groot gedeelte van de inwoners dier streken verhinderd de godsdienst bij te wonen. En nogtans vond ik, bij mijne aankomst te *Rustenburg*, de kerkplaats achter den Magaliesberg, eene zeer groote gemeente bijeenverzameld. Hier vond ik ook weder een kerkgebouw, 80 voet lang bij 30 wijd, met de muren gereed om het dak te ontvangen, en zelfs dit groot gebouw was te klein het aantal menschen te bevatten, zeker niet minder dan acht of negen honderd. *Zijn die twee kerken aan Mooirivier en Magaliesberg (op het verlaten dorp Ohrigstad waren de muren van eene kerk ook bijna voltooid) niet een krachtig getuigenis, dat er onder de Emigranten werkelijk een diep gevoelde behoefte bestaat — dat zij ook iets over hebben voor de zaak van het Koninkrijk Gods? Spreken die kerken niet luid en krachtig, en zullen zij niet een getuigenis tegen onze Kerk zijn, indien er niet spoedig aan die roepstem beantwoord worde? Laat degenen, die nog koel zijn omtrent eene Kweekschool, toch eene reize over de Vaalrivier doen, en zoo zij die duizenden daar kunnen aanzien en onbewogen blijven, en nog huiverig zijn om alles in het werk te stellen, teneinde in de behoeften te voorzien, dan weten wij niet wat christelijke liefde is! O, het is toch tijd, dat onze Kerk zich bewege en inga door die wijde deur, die de Heere voor haar heeft geopend.* Op *Rustenburg* werden er 109 kinderen gedoopt en ongeveer 30 jongelieden aangenomen, en ook hier mogt ik mij dikwijls in de gespannen aandacht en gevoelige belangstelling der toehoorders verblijden. De Heere bekronde den arbeid ook daar met Zijnen zegen.

's Dinsdags reisden wij wederom verder, en kwamen 's Vrijdags op de *Kerkplaats aan de overzijde van Morikwa*. Eene gemeente van boven de twee honderd werd ook hier gevonden om het Woord te hooren, schoon er in deze streken eenigen tegenstand geboden werd. *Er is een klein aantal, dat zich als het heilig volk des Heeren wil voorgeven, dat, wegens de verbastering der Kerk, in de woestijn is gevlugt, om nog eenmaal naar het Heilige Land de reize aan te nemen, en zij hebben mij, na voorafgaand onderzoek, niet kunnen goedkeuren, en wel daar ik nog onder het Engelsche Gouvernement (den Antichrist, een van de hoornen van het beest, enz.) ben, mogt men mij niet hooren, en hadden zij het kunnen doen dan hadden zij mij gaarne willen doen terugkeeren.* 's Maandags verzochten zij de gelegenheid, mij in het openbaar te spreken, tengevolge waarvan velen van de dwaasheid hunner meeningen overtuigd werden, schoon zij voor weinig overtuiging vatbaar zijn. De Kerk hebben zij niet willen bijwonen, en den Doop ook niet aan de kleinen laten bedienen. Daar allen niet hetzelfde gevoelen koesterden, werden 15 jongelingen hier aangenomen, en aan 60 kinderen werd de Doop bediend, terwijl het beter gevonden werd, hier en op den volgenden Zondag het Avondmaal niet te bedienen.

De twee volgende dagen moest er weer een distantie van 22 uren te paard

afgelegd worden, en 's Woensdags was eene gemeente mij wederom wachtende op het dorp aan de *Schoonspruit* gelegen, voor wie ik op dien dag gepredikt en den Doop bediend heb. 's Donderdags werd de reize voortgezet en 's Vrijdagsavonds vond ik mij weder, in het midden eener gemeente van degenen die zeer ver af aan de *Vaalrivier* wonen. Daar werd ik beziggehouden tot den volgenden Maandag, toen ik, voor de laatste maal op die reize, het Woord des Kruises mogt verkondigen en wederom over de grenzen terugkeeren.

De Heere zij gedankt voor al de goedheid, die Hij mij heeft willen bewijzen. Bovenmate heeft Hij mij gesterkt in den arbeid, dien Hij mij gegeven heeft te verrigten; en Zijnen gezegenden Naam alleen zij de eere! Den korten tijd, dien ik daar kon blijven, heeft mij genoodzaakt alles zoo haastig te verrigten, en mijzelven dikwijls teveel te vermoeyen, maar Hij heeft mij bewaard en is mij menigmaal in hulpeloosheid en ellende nabij geweest in de prediking van Zijn Woord. *Moge dit verhaal slechts meer belangstelling opwekken jegens deze arme, verstootene geloofsgenooten, en het hart van een of ander er door bewogen worden, om zich daarheen te begeven. Ik kan mij geen hoogere eerepost in onze Kerk voorstellen, dan als opzieners over die groote gemeenten te mogen arbeiden, en zoo de banden, die mij aan mijne gemeente (en die ook zijn groot) verbinden, mij niet terughielden, ik zou geen oogenblik langer aarzelen mij derwaarts te begeven. Ware er slechts het vooruitzicht, dat de gemeente hier spoedig verzorgd wierde, dan zou het mij onmogelijk wezen, die gemeente herderloos te zien blijven, zoo niemand anders zich derwaarts wilde begeven. Konde onze Synodale Commissie (en ik doe deze vraag in allen ernst) een onzer jonge predikanten verzoeken of raden zich daarheen te begeven, aan de stem der Kerke zou hij toch gehoor geven!* Onze God leide ons in den regten weg!

Met hartelijke heilbiede blijf ik, Uw Vriend in Christus,

ANDREW MURRAY.

Toelichtende Berichten.

(Kerkbode 1851, blz. 80 vinden wij onder *Kerknieuws* :)

Men verneemt, dat de WelEerw. Heer A. MURRAY Jr., predikant der Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te *Bloemfontein*, na rijp beraad, voor een beroep naar de Overvaalsche Gemeenten bedankt heeft. Zondag den 9^{den} dezer (Maart 1851) maakte Zijn WelEerw. zulks bekend en verbond hij zich opnieuw plechtig aan zijne Gemeente. Wij hopen (zoo schrijft men vandaar) dat wij ons nog lang in het bezit van den algemeen geliefden Leeraar mogen kunnen verheugen, ten ruimen zegen voor deze en andere gemeenten!

(Blz. 96): De WelEerw. Heer A. MURRAY Jr. van *Bloemfontein*, schrijft berigt van *Ohrigstad* te hebben ontvangen, dat men zich gereed maakte, eenige wagens naar *Delagoabaaij* te zenden, ter afhaling van eenen Predikant die aldaar zoude zijn aangekomen. *Zijn WelEerw. is genegen en verlangend*, die zoozeer naar Leeraars hijgende gemeenten eerstdaags wederom te gaan bezoeken!

(Blz. 128): Op den 16^{den} April kwam, na eene afwezigheid van vijf jaren uit zijn vaderland, in de Tafelbaai aan, de WelEerw. Heer JAN HENOCH

NEETHLING J.Hz. naar wiens komst niet alleen zijne betrekkingen, maar vooral die gemeenten reikhalsden, die besloten hadden hem tot Leeraar te beroepen, en nu begeerig zijn te weten, welk beroep door hem zal worden aangenomen.

HOOFDSTUK IX.

Officieele bewijzen voor het voorgaande hoofdstuk.

(*Derde Vervolg*).

De Transvaalsche Volksraad komt op voor de eere van de vorige Deputatie.

(Vgl. de Gereformeerde Kerkbode in Zuid-Afrika 1851, blz. 174 en 175).

DE UITGEWEKENEN OVER DE VAALRIVIER.

Leeuwenfontein, in het district *Lijdenburg*, 25 Febr. 1851.

Den WelEerw. Heer P. E. FAURE, predikant te *Wijnberg*,
Kolonie de Kaap de Goede Hoop.

WelEerwaarde Heer en Vriend!

Met zeer groot leedwezen hebben wij het artikel gelezen voorkomende in de *Gereformeerde Kerkbode* in *Zuid-Afrika*, van Zaterdag 2 November 1850, getiteld: „*De Uitgewekenen ten Noorden van de Vaalrivier*.” Met leedwezen zeggen wij, omdat wij hierdoor vernemen moesten, dat UEerw. alsook de WelEerw. Heer W. ROBERTSON, (door verkeerde of misschien zelfs leugenachtige berigten) in het werk door UEerw. bij en onder ons verrigt, zoo grievend miskend zijt geworden in eenige geschriften, in *Holland* uitgegeven, volgens inhoud van genoemd en door UEerw. geschreven artikel in de „*Kerkbode*”. Het deed ons van harten leed, het ongelijk UWelEerw. aangedaan, uit hetzelfde te vernemen; ik vond mij gedrongen om deze zaak alzo niet te laten blijven, om reden ik mij zelve en de Emigranten in het algemeen, zich, door te zwijgen, onder verdenking zouden brengen van oorzaak te zijn van de beleediging, UWelEerw. beiden als Evangeliedienaars aangedaan. Ik heb dan genoemd artikel ter kennis gebragt van den Edelen Volksraad, die, als ik, van gevoelen was, dat het onze schuldige pligt is zulks tegen te schrijven,

gelijk dan ook de Volksraad mij verzocht en ik zulks thans in den naam van den Edelen Volksraad doe.

Ik moet U beiden dan de plegtigste verzekering geven, dat alle Emigranten benoorden de Vaalrivier, die het geluk gehad hebben onder de prediking van de door UWelEerwaarden verkondigde Goddelijke leer te verkeeren, van dien dag af tot heden toe UWelEerw. niet alleen liefhebben, hoogachten, zooals men goede en opregte Leeraars maar achten en liefhebben kan, maar ook dat zij nimmer over UWelEerw. spreken, of zij spreken voortdurend, in opregtheid des harten, den wensch uit, U beiden nogmaals onder ons te zien terugkomen. En dit alleen is genoeg, om allen, die de Emigranten kennen, de volle overtuiging te schenken, en alle verdenking weg te nemen, dat U beiden gezamenlijk of één uwer afzonderlijk, ook zelfs niet in het minste aan ons *reden of aanleiding tot eenige verdenking hebt gegeven: „van uw heilig ambt onteerd te hebben, door U tot politieke handlangers van het Britsche Gouvernement te hebben laten gebruiken en Uwe heilige Bediening der staatkunde als hulpmiddel in handen gesteld te hebben.”* Wij vinden ons gedrongen te verklaren, dat het uittreksel of naschrift, hetwelk in het genoemde artikel der *Kerkbode*, als overgenomen uit de *Boekzaal der Geleerde Wereld*, voor Mei 1850: GEHEEL BEZIJDEN DE WAARHEID IS, en dat wij daaraan geen schuld hebben. Want de brieven, welke UEerw. in het slot van het artikel der *Kerkbode* verklaart naar Holland gezonden te hebben, zijn volgens waarheid en omstandigheid van zaken geschreven *en in hetzelfde wordt met lof over UEerw. gesproken; en wij beroepen ons verder op de dankbetuiging, door ons gezonden aan de HoogEerw. Synode der Kaapkolonie, gedagteekend: Magaliesberg, 22 Dec. 1848.”* Het daarin vervatte was toen en is nog ons gevoelen. Ook zal het antwoord, hetwelk UEerw. zelf in het artikel der *Kerkbode* verklaard ontvangen te hebben van een geacht Leeraar te *Amsterdam*, uit naam der Commissie, aan wien onze brieven door UWelEerw. verzonden zijn (en mij bekend is) *genoeg bewijzen, dat onze brieven of berigten geenszins reden hebben gegeven tot het schrijven van het Naschrift, voorkomende in de Boekzaal voor Mei 1850.*

Wij hopen dat deze verdediging genoegzaam zal zijn om de verdenking tegen ons weg te nemen, die UEerw. beide, met volle regt zouden kunnen koesteren, wegens de dubbelzinnige uitdrukking, voorkomende in het naschrift van de Boekzaal: „dat onze ingezonden brieven getuigen zouden zijn (of gegeven hebben), dat wij Uw voorstel, om ons te onderwerpen aan het Britsch Gouvernement, verworpen hebben.”

Ik verzoek UWelEerw. den inhoud van dezen ook, zoo spoedig mogelijk, den door ons zoozeer geachten WelEerw. Heer ROBERTSON bekend te maken en ook een afschrift van dezen in de „Gereformeerde Kerkbode van Zuid-Afrika” te plaatsen, daar ik dit den Edelen Volksraad (als voormeld) beloofd heb. In het vertrouwen dat aan dit verzoek zal worden voldaan, heb ik de eer, met hoogachting te zijn,

WelEerwaarde Heer,

UEerw's dienstw. Dienaar en Vriend,

H. T. BÜHRMAN.

Reisverslag van de WelEerw. Heeren A. en J. Murray.

(Op deze en de volgende bladzijde (175 en 176) vinden wij een kort verslag van de werkzaamheden der WelEerw. Heeren A. en J. MURRAY, onder rubriek *Kerknieuws*):

Bij gelegenheid van eene *bezoekreis onder de gemeenten over de Vaalrivier*, onlangs gedaan door Ds. A. MURRAY JR. van *Bloemfontein* en Ds. J. MURRAY van *Burgersdorp*, zijn twee kerkgebouwen in die gewesten ingewijd geworden. Op den 19^{den} April mogt de gemeente van *Potchefstroom*, aan de Mooirivier, zich verheugen in deze blijde plegtigheid. De nu voltooide kerk, welke zitplaatsen bevatten kan voor bijna 600 toehoorders, werd op dien dag ingewijd door Ds. J. MURRAY, met eene leerrede over Psalm LXXXVII : 3. Velen dergenen, die opgekomen waren, konden geene plaats binnen het gebouw vinden. Op den volgenden dag (Zondag) werd het H. Avondmaal bediend, gelijk op den Maandag de H. Doop, wanneer ook een aantal tevoren aangenomen lidmaten voorgesteld werden. Op den 26sten vond de inwijding plaats van de kerk te *Rustenburg*, een pas aangelegd dorp achter den *Magaliesberg*. Ook hier was het gebouw, veel grooter dan het bovengemelde, ontoereikend om de groote schare te bevatten (men telde boven de 230 wagens). Bij de eerste godsdienstoefening in het nu voltooide Godshuis hield Ds. A. MURRAY JR. eene toepasselijke leerrede over Ps. CXXXII : 14. Ook hier werden de Sacramenten op de volgende dagen bediend en een aantal ledematen (46) aangenomen en voorgesteld. Aan de beide kerkplaatsen bemerkte men belangstellende aandacht onder de evangelie-prediking, en eene zichtbare vreugde, wegens het voorrecht, door den Heere aan de gemeenten geschonken, in het tot stand komen van deze kerkgebouwen, als een waarborg tegen de verdere verwoesting der bevolking in het maatschappelijke en godsdienstige, en een onderpand van nog grootere zegeningen, welke de Heere uitstorten wil over de gemeenten. Bij de algemeene dankbaarheid en blijdschap was er slechts ééne gedachte, die bij zeer velen kommer en neerslachtigheid verwekte. Menigmaal werd dezelve ontboezemd in de ernstige en zorgwekkende vraag: „Moeten wij dan *altoos* zonder Leeraars blijven?” Zelfs het bemoeidigend antwoord hierop gegeven: „De Heere zal voorzien”, scheen echter weinig indruk te maken. *Moge onze Kerk niet alleen in het geloofsvertrouwen deze gemeenten den Heere aanbevelen, maar ernstig zien, wat haar te doen staat met betrekking tot zeer vele duizenden, die aan haar, tot nog toe tevergeefs, om brood vragen.*

Te *Rustenburg* meldde een der kerkeraadsleden van *Lijdenburg*, nabij de verlatene Ohrigstad, dat het kerkgebouw dier gemeente over weinige maanden gereed zoude zijn, en verzocht uit naam der gemeente, dat een Leeraar spoedig daarheen kwame, teneinde hetzelfde in te wijden, vooral daar die gemeente bij deze gelegenheid teleurgesteld was; de Leeraars genoodzaakt zijnde hunne reis te *Rustenburg* te eindigen. Ook van den *Zoutpansberg*, het verblijf van den Commandant POTGIETER, was een verzoek gekomen, dat gindsch zóó ver verwijderd oord, bij eene volgende gelegenheid niet voorbijgegaan worde.

Op de terugreis der Leeraars werden er *godsdienstoefeningen gehouden aan*

de Valschrivier, behoorende tot de gemeente van *Harrysmith*, ofschoon die wijken 15 à 20 uren te paard van het gemelde dorp verwijderd zijn. De opkomst alhier was, in evenredigheid, aanzienlijk. Lang reeds heeft men de behoefte van een nieuwe kerkplaats, eenigszins bereikbaar voor de gemeente, gevoeld. Bij deze gelegenheid besloot men tot de keuze van eene plaats, welke men trachten zoude voor de gemeente aan te koopen, teneinde aldaar een kerk, en mettertijd een dorp, te stichten.

Het medegedeelde strekke om ieder lidmaat en vooral iederen Leeraar onzer Kerk, meer en meer hartelijke belangstelling te doen gevoelen, in het geestelijk welzijn onzer geloofsgenooten over de Vaalrivier, het diene ook om ons allen op te wekken, met vereenigde krachten de hand aan het werk te slaan, opdat spoedig in ons midden eene inrigting tot stand kome, waardoor in de dagelijks toenemende behoefte aan Leeraars voorzien moge worden!

Toelichtende Berichten.

De WelEerw. Heer J. H. NEETHLING HZ., heeft voor het beroep te Pietermaritzburg bedankt, en dat van de gemeente van Prins Albert aangenomen. Wij wenschen die gemeente geluk, die, zoo spoedig, de vervulling harer wenschen heeft mogen erlangen. Hoe gaarne vernamen wij zulks mede van de verder afgelegen gemeenten, welke bij voortduring verstoken blijven van de geregelde toediening der genademiddelen!

De hoop van eenen uit Holland verwacht wordenden Leeraar, ten dienste der Emigranten over de Vaalrivier, is, na alle aangewende pogingen, in damp verdwenen.

(In de Geref. Kerkbode, 9 Aug. 1851, rubriek *Kerknieuws* de volgende berichten):

Prins Albert. De WelEerw. Heer J. H. NEETHLING HZ., alhoewel nog niet in de gemeente bevestigd, heeft, op verzoek van den Kerkeraad, bij zijne aankomst te *Prins Albert*, het geheele dienstwerk op zich genomen. Voorbereiding had hij gehouden; het Avondmaal gevierd; Dankzegging gedaan en was ook met huisbezoeking begonnen. Men had de pastorie voor hem gemeubileerd, besloten een ruimer kerkgebouw te stichten en het tegenwoordige, dat de gemeente niet meer bevatten kon, alsdan tot een schoolvertrek te bezigen, waartoe men fondsen bijeenbragt. Aan den Heer VAN MANEN had men £ 80 salaris en eene vrije school toegekend en deze had zijne school reeds geopend met 40 kinderen.

(Blz. 288, rubriek *Kerknieuws*):

9 Aug. vertrok de WelEerw. Heer A. MURRAY, van Grootrivier naar *Smithfield*. Onderweg bezocht ZijnEerw. een lid des Kerkerads, die door de Kaffers gewond was. Nog vóór zonsondergang bereikte hij de *Caledon* en een paar uren later *Smithfield*. Aldaar was het een schouwspel. Rondom de kerk was een aantal wagens. Bij ieder derzelve was een tent opgeslagen en een vuur daarbij. ZijnEerw. in zijne tent gekomen zijnde, kwamen de ouders, die hunnen kinderen den Doop wilden laten bedienen. Er waren 23 kinderen. De ouders werden toen over de beteekenis en het gewigt van den Doop

onderhouden. Niet lang daarna werden uit de verschillende tenten lofzangen aangeheven, die zelfs den aanhoorder opwekten.

10 Aug. De godsdientoefening begon om 10 uur. De kerk, 81 voeten lang en 21 breed, was vol. De tekst was Ps. LI : 31. Des namiddags in het Engelsch, over de woorden *Our Father*, naar aanleiding van Luk. XI : 2. Kort daarna vergaderden wederom de leden der Hollandsche gemeente. Toen werd tot onderwerp gekozen Ps. CXIX : 80a. In den avond kwamen ouders en kinderen opnieuw in het kerkgebouw. Tot 9 $\frac{1}{2}$ uur werd er gesproken over hetgeen zij dien dag gehoord hadden en vervolgens werd er een kapittel behandeld.

11 Aug. De gemeente kwam wederom in het kerkgebouw. De Leeraar gaf duidelijk te kennen, dat het zijn doel was om de ouders practisch te leeren, hoe zij hunnen kinderen oordeelkundig onderwijs in de Schrift konden geven. En toen de drangreden tot zulk eene handelwijze werden opgesomd, werden de ouders verlegen en schaamden zich over hunne nalatigheid. Daarna werden de kinderen gedoopt; twee paren getrouwd; 19 jongelieden in de kennis der Schrift onderzocht en goedgekeurd.

12 Aug. Naar de zendelingsstatie *Karmel*.

13 Aug. Naar *Oud-Smithfield*, om een huwelijk in te zegenen. Vervolgens werden de jonggetrouwden toepasselijk toegesproken over: *Uw God zal mijn God zijn* (zie verder Ruth 1 : 16).

16 Aug. Viermaal kerk op *Bloemfontein*, in het Gouvernements schoolgebouw. Tweemaal predikte de predikant der Hollandsche gemeente. ZijnEerw. had bepaaldelijk de tijdsomstandigheden op het oog. Weinig leden zijner kerk waren opgekomen. *Daarom denkt ZijnEerw. in den loop dezer week weer op reis te gaan, om de Lagers te gaan bezoeken, om vervolgens langs Rietrivier naar Fauresmith te reizen.*

Dit zal genoeg zijn om een of ander Leeraar op te wekken, hem te komen helpen, die omstreeks 20,000 zielen tracht te leiden.

(Een oog- en oorgetuige).

Noodlijgenden op de grenzen. Wijnberg. In dit dorp is een plaatselijk comité ter verzameling van liefdegaven gevormd, bestaande uit de WelEd. Heer. P. BORCHARDS, (bij afwezigheid van den Resident Magistraat) de WelEerw. Heeren P. E. FAURE, T. A. BLAIR en R. HADDY, en de WelEd. Heeren A. HALL en R. SMYTH. Op Zondag den 31sten Augustus heeft de WelEerw. Heer FAURE tot bovengemeld einde een opwekkingsrede gedaan; uithoofde van het regenachtig weder was de opkomst echter niet talrijk; de collecte bedroeg £ 28. Op Zondag den 7^{den} September zoude er echter ook gelegenheid gegeven worden om liefdegaven in te vorderen van degenen, die op den 31sten niet tegenwoordig zijn geweest. Bij de Episcopaausche en Wesleyaansche gemeenten zullen ook opwekkingsredenen gedaan worden, terwijl eene inschrijving, in het dorp gedaan, reeds £ 22 heeft opgeleverd.

Eene nieuwe Commissie naar het Overvaalsche benoemd.

(In de Geref. Kerkbode van 4 Oct. 1851, blz. 320, lezen wij het volgend bericht):

De Gemeenten van het Overvaalsche, aan de Synodale Commissie verzocht

hebbende den WelEerw. Heer A, MURRAY Jr. tot haren Leeraar te mogen hebben, doch Zijn WelEerw. zijn tegenwoordige standplaats niet wenshende te verlaten, tenzij deze terstond zoude worden aangevuld, *zoo heeft de Synodale Commissie besloten, teneinde die sterk in getal toenemende gemeenten niet verstoken te doen blijven van de genademiddelen, op daartoe gedaan voorstel, de WelEerw. Heeren A. MURRAY Jr. en J. H. NEETHLINGH Hz. af te vaardigen om een bezoekreis af te leggen bij de gemeenten van Potchefstroom, Rustenburg en Lijdenburg, om in derzelver geestelijke behoeften te voorzien, zullende de afgevaardigden onderling overleggen, wanneer zij, met het beste gevolg, daaraan zouden kunnen reizen.*

(Geref. Kerkbode van 15 Nov. 1851, blz. 868, rubriek Kerknieuws):

Wegens de onrust op de grenzen en de afwezigheid van sommige Leeraars dientengevolge van hunne gemeenten, is, in de maand October de Ringsvergadering in *Albanie* niet gehouden. *De toestand des lands in de Souvereiniteit heeft ook belet, dat de leden des Rings in het Transgaripe sche hebben kunnen vergaderen.*

(In de Geref. Kerkbode van 29 Nov. 1851, rubriek Kerknieuws blz. 384, lezen wij):

Door den H.Eerw. Praeses der Synodale Commissie is aan dezelve een voorstel gedaan, dat, daar de oorlogskans nog voortwoedt, en de rampen onzer land- en geloofsgenooten hoe langer zoo grooter worden, het hoogst plichtmatig zij, dat de inwoners des lands worden opgeroepen tot openlijke en eendrachtelijke verootmoediging voor den Heere, dat Hij Zijnen Heiligen Geest uitstorte ter heiliging van zijne kastijdingen en dat het Hem behage Zijne slaande Hand op te heffen, en dat het op den 24sten December juist een jaar zijn zal, waarop de oorlogsvlam is uitgebroken, zoo is bepaald, dat die dag tot zulk een plegtigen Bededag voor onze Gemeenten worde afgezonderd, en zal, overeenkomstig Synodale bepaling, de medewerking der Overheid worden verzocht, en de noodige aanschrijving geschieden.

(In het volgend nummer is de desbetreffende officieele aanschrijving opgenomen op blz. 400):

Door de *Synodale Commissie* is, op den *Eersten December* de navolgende *circulaire* afgevaardigd, aan de onderscheidene Kerkeraden der Nederduitsche Gereformeerde Kerk, betrekkelijk *het vieren van den Biddag.*

Geliefde Broeders in den Heere Jezus Christus.

De Synodale Commissie der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, in ernstige overweging genomen hebbende den tegenwoordigen beklagenswaardigen toestand van het land onzer inwoning, *het lijden en de rampen, waarin onze land- en geloofsgenooten aan het einde des lands gedompeld zijn,* en meer en meer worden, den toestand van sommige onzer Gemeenten en Leeraars, aan de grenzen en in de Souvereiniteit uithoofde van den staat van vijandelijke opgewektheid onder de naburige woeste volksstammen; het voort-

woeden van de vlammen des oorlogs, die de welvaart des lands verteert en dierbare menschenlevens verslindt; en in dit alles de Hand erkennende van den Almagtigen Bestuurder van het Heelal, Die het land en deszelfs inwoners bezoekt en kastijdt, daar zij, niettegenstaande zijne menigvuldige gunstbewijzen en overvloedige genademiddelen zich tegen Hem blijven bezondigen; zoo heeft dezelve het haren plicht geacht, den dag van den 24sten December 1851 uit te schrijven, gelijk zij denzelven uitschrijft bij deze, als een dag van openbare verootmoediging voor den Heere. Zij noodigt U dan door deze uit, de gemeente, aan Uwe zorg en opzigt toevertrouwd, op dien dag bijeen te roepen tot openbare en gemeenschappelijke belijdenis van zonden, en tot het vereenigd gebed om de uitstorting van den Heiligen Geest, die het hart met berouw en leedwezen vervulle wegens zonden en overtredingen, die de rampen en kastijdingen heilige aan de dierbaarste belangen van de ingezetenen des lands, opdat allen wederkeeren tot den Heere, Zijne hand eerbiedig erkennen, en zoo door ware verootmoediging van den Heere verkrijgen, dat Hij Zijne slaande hand van over ons afwende, en met de zegeningen van genade, vrede en rust ons in barmhartigheid weder bezoeke.

Uit naam der Synodale Commissie,

P. E. FAURE, *Praeses.*

A. FAURE, *Scriba.*

Berichten uit de Geref. Kerkbode van 1852.

(Blz. 96). De WelEerw. Heer J. H. NEETHLING, den dienst op den 29sten Februarij (1852) te *Bloemfontein* verrigt hebbende, verliet den volgenden dag die plaats met zijnen ambtgenoot, den WelEerw. Heer A. MURRAY, *op hunne bezoekreis naar het Overvaalsche*. Zij hoopten den 7^{den} Maart aan *Potchefstroom*, alwaar men hunne aankomst verwachtte en D.V. den 16^{den} Mei weder aan *Bloemfontein* te zijn. De Heere make hunnen weg voorspoedig. Zij worden niet vergeten in de voorbede der Gemeenten, maar, gelijk voor vroegere afgevaardigden, zoo ook voor deze weder, worden vurige gebeden tot God opgezonden, dat zij getrouw het Woord verkondigen en rijken zegen op hunnen arbeid ondervinden mogen. Zij zijn aan niet weinige gevaren blootgesteld, daar, volgens de laatste berigten, ook de Fransche zendelingen, na de vermoording van den zending DAMEL, zich met de vlucht hebben moeten redden.

(Blz. 173, rubriek *Kerknieuws*):

Op den 24sten dezer is met de stoomboot *Bosphorus*, in zijn vaderland, na eene vijfjarige afwezigheid, teruggekeerd als geordend Leeraar der Gereformeerde Kerk, Dr. HENDRIK EMANUEL FAURE, die, een beroep ontvangen hebbende van de gemeente te *Pietermaritzburg*, zich genegen heeft verklaard dit, onder inwachting van de vereischte goedkeuring van het Gouvernement, te aanvaarden.

Wij vernemen, dat berigt is ontvangen van de WelEerw. Heeren A. MURRAY en J. H. NEETHLING, uit *Potchefstroom* van den 19 April. Zij hadden aldaar 's daags tevoren aan 95 kinderen den Doop bediend. De terugreis werd grootelijks vertraagd, doordat zij genoodzaakt waren, wegens de paardensterfte, die met ossen te doen. Te *Potchefstroom*, *Lijdenburg* en *Rustenburg*

waren Hollandsche onderwijzers aangesteld, die, in het voorleden jaar, met de *Vasco de Gama* te Delagoabaai waren aangekomen.

(Blz. 208, rubriek *Kerknieuws*):

Bloemfontein, 3 Junij. Op heden kwamen de WelEerw. Heeren A. MURRAY en J. H. NEETHLING terug, van hunne *bezoekreis naar de leden onzer Kerk, wonende ten Noorden van de Vaalrivier*, werwaarts zij, vanwege de Synodale Commissie, waren afgevaardigd. Dit verwekte algemeene en groote vreugde, temeer, daar het gerucht zich vroeger verspreid had, dat één dier Leeraars gevaarlijk ziek lag, en dus op den bepaalden tijd *niet* terugverwacht kon worden. Met blijdschap werd nu van hen vernomen, dat zij niet alleen, niet-tegenstaande de heerschende ziekte in die oorden, door den Heere der Kerk in onafgebroken gezondheid waren bewaard gebleven, maar ook zeer veel zegen op hunnen arbeid hadden genoten.

(Het verdere bericht vermeldt de *inwijding der nieuwe kerk te Bloemfontein*, waar eveneens, behalve de beide zwagers NEETHLING en MURRAY, aan deelnamen de predikanten J. MURRAY, van *Burgersdorp* en Ds. VAN VELDEN, van *Winburg*).

(Kerkbode van 4 Sept. 1852, blz. 288):

De WelEerw. Heer D. VAN VELDEN, was, na eene *afwezigheid van vier weken in het Overvaalsche*, tot zijne gemeente teruggekeerd. Aan *Valschrivier* was een aanvang gemaakt met het bouwen van het Godshuis.

HOOFDSTUK X.

Officieele bewijzen voor het voorgaande Hoofdstuk.

(*Vierde Vervolg*).

Reisverslag der Heeren Murray en Neethling.

(In de Kerkbode van 18 Sept. 1852 treffen wij op de blz. 302—304, en 2 October 1852 blz. 334—336 een uitvoerig reisverslag aan van de Heeren MURRAY en NEETHLING).

Verslag van de reis, op last der H. E. Synodale Commissie, door de Heeren MURRAY van Bloemfontein en NEETHLING van de Zwartebergen, derwaarts ondernomen.

Ik wil den geëerden lezer niet lang aan deze zijde van de Vaalrivier op-

houden. De dorre Chaupt- en Kanebosvlakten welke ik te doorreizen had, hebben te weinig oasen, dan dat zij het ongewende oog bekoren zoude. De weg door het breede *Graaff-Reinet*, door de rijke *Rhenosterbergen*, naar het rijzend *Burgersdorp*, is reeds algemeen bekend, om eenige nadere beschrijving noodig te maken. En de vriendelijkheid, gastvrijheid en hulpvaardigheid voor den reiziger en vooral voor den Leeraar, van de bewoners dier streken, door welke mijn weg liep, zijn hier en elders reeds, en met regt, te hoog geroemd, dan dat ik, om dien roem te verhoogen (die ons Vaderland nimmer ontvallen moge!) een enkel woord behoef te spreken over de wijze, waarop mijn diaken LUTTER, de Heeren NAUDE, van *Graaff-Reinet*, SCHALK VAN DER MERWE van *Sneeuwbergen*, WILLEM SMIT van *Rhenosterbergen*, de grijze DOUWE STEYN, van het *Burgerdorpsche*, mij, op verzoek van hunnen Leeraar, den weg veraangenaamd hebben. Genoeg; — op Donderdag den 12^{den} Februarij verliet ik mijne standplaats en bevond mij Vrijdag den 20sten te *Burgersdorp*, waar de hereeniging met mijne beide Academievrienden, de Heeren JOHN en ANDREW MURRAY, allen wensch voor het tegenwoordige vervulde en menig aangenaam oogenblik uit een liefelijk verleden terugriep.

Den eerstvolgenden Maandag scheidten wij en toefden dien avond langs de heerlijke oevers van de *Oranjertvier*. Vandaar door de uitgestrekte vlakke velden van den „Overkant,” rijk aan gras van de bekoorlijkste verscheidenheid, en aan wild in bijkans tallooze menigte, reisden wij zeer voorspoedig, naar de hoofdplaats der Souvereiniteit. Hier hadden wij een paar dagen rust. Onze reis werd den 1sten Maart voortgezet. Het ging den eenzamen weg, langs het zoogenaamde „Kopje Alleen” op, en Vrijdag den 5^{den} verheugden wij ons in het gezicht van den valen stroom der *Vaalrivier*. Aan de overzijde stond reeds een wagen op ons te wachten, die ons er spoedig doorbragt, en wiens moedig acht span ossen, den weg naar *Potchefstroom*, het dorp aan de Mooirivier, spoedig aflegde.

Het was tegen het dalen van den dag, toen wij het dorp naderden. Reeds begon zich de gemeente in grooten getale van rondom te verzamelen. De wegen waren alle bezet met wagens, vanwaar ons in het voorbijgaan de vriendelijkste welkomstgroeten werden gegeven, die ons van de blijdschap der gemeente over onze komst overtuigden. Eene kleine en zindelijke woning nabij de Kerk was ons toebereid. Aldaar ontvingen ons de leden van den Kerkeraad der gemeente, die nu in woorden hunne en der gemeente vreugde over onze komst te kennen gaven en den rijksten zegen van boven ons toebaden. Eene herderlooze gemeente heeft zeker reeds in ieder hart, dat gevoel heeft voor de behoeften van anderen, zelfs bij de enkele gedachte aan haar medelijden verwekt; *mij had de gedachte aan eene herderlooze gemeente, aan zoo menige herderlooze ziel, reeds menigmaal een zucht doen slaken; en toch, ik vergeet het nimmer, wat de aanblik, wat elk woord op dezen avond, mij deed gevoelen.* En indien ooit, een ieder gevoelt het, dan mogten hier temidden van de eerstelingen der *duizenden*, die nu voor eenige maanden (slechts!) aan onze zorg waren toevertrouwd, hart en oog zich biddend verheffen naar Hem, die ons tot de vervulling van de roeping, ons gegeven, alleen bekwamen kon.

Mijn reisgenoot kende velen hunner, en sprak naar hunne behoeften. Ik verzamelde nog dien avond de jongelieden, die voor de aanneming waren opgekomen. Ruim zestig boden zich daartoe aan. Dit werk hield mij onledig, al

de dagen van ons verblijf aan de Mooirivier. Middelerwijl behartigde mijn vriend de zaak des Doops in onze woning, met het herderlijk bezoek, zooveel dat mogelijk was, en herderlijke toespraak. Mijne aannemelingen konden bijkans allen lezen. Slechts *dezen* werden tot het verder onderzoek toegelaten. De „vragen” brengen geene zwaarigheid teweeg. Wie toch kent zijne vragen niet, die zich wil laten aannemen. Daar zij echter, bij het onderzoek naar hunne Bijbelkunde, wat gebrekkig bleken te zijn, *en ik, na drie maanden, andermaal in hun midden hoopte te wezen,* stelde ik de aanneming uit. Hoewel dit eenige ontevredenheid veroorzaakte, heb ik daarvan geen berouw gehad. Later bevond ik, dat velen zich regt vlijtig op de kennis van Gods Woord hadden toegelegd. en zij, benevens hunne ouders, waren dus genoodzaakt, andermaal ter kerke te komen.

's Morgens was de gemeente te 9 ure in de kerk, een gebouw, naar mijne meening, in staat, om ongeveer zes honderd menschen te bevatten. Elke plaats was bezet. Het kleinste ledige plekje was groot genoeg voor een veldstoeltje, en niemand wraakte eenig ongemak in het zitten. Het was eene lieve schaar en, uitgenomen hier en daar een kindje, was er niets, dat ooit de aandacht stoorde. Aller oog was op den spreker gericht; en menig gelaat getuigde van de ernstigste aandacht. 't Gezang is krachtvol, het gebed eenparig. En is de zegen uitgesproken, dan neemt een ieder zijn veldstoeltje onder den arm, en begeeft zich naar zijne tent. Ik heb de eer genoten, dat ik in menig deftige Kerk en vergadering optreden mogt; en vooral staat mij hier de Groote Kerk in de *Kaap* voor den geest. Maar vraagt men mij, waar ik mij het meest voelde opgewekt, om, in eenvoudigheid, het Kruiswoord te verkondigen? ik antwoord: nergens meer dan hier!

Hetzelfde gevoel meende ik te kunnen bemerken bij mijnen Broeder, want zijne prediking was eenvoudig, warm en waar. En de gemeente (men kon het op elks aangezicht lezen) verstond hem. Zaterdag was de Voorbereiding; 's Zondags deelden wij het Heilige Avondmaal uit en hielden daarna Nabetrachting en Dankzegging. Zeven en negentig kinderen waren er tot den Doop beschreven. Door de zorg van den Kerkeraad ging er alles boven verwachting geregeld toe. Hoe treffend was het mij, toen een paar kinderen zelve mij bij den Doop hun doopbriefje kwamen geven, onvergetelijk vooral de onnoozelheid op het gezicht van één hunner. Het was een blond jongetje van ruim vier jaren; toen hij mij het briefje had gegeven, sloot hij de oogen, en wachtte met zoete eenvoudigheid de besprenging van het water.

Ons openbaar werk was nu afgelopen. Binnen weinige uren waren de tenten gesloopt en tot den laatsten wagen had zijne standplaats bij de kerk verlaten. 't Was nu eenzaam geworden, de stilte rondom ons bijkans onaangenaam. Nog bleef ons veel werk te verrigten overig. De kerkboeken werden door mijnen broeder in orde gebragt. Eerlang hielden wij nog eene kerkeradsvergadering, tot kiezing van nieuwe leden. Wij overwogen de raadzaamheid om, nevens de waardige Broeders Ouderlingen WOLMARANS en VILJOEN, eenen derden te benoemen. Eenparig viel de keuze op den bejaarden en waardigen, vromen DAVID JACOBS, die, ook als oud-ouderling in de *Suikerboschranden*, van de uitgebreidste nuttigheid was door zijnen christelijken wandel, als door het woord ter oefening, waarin hij bij welzijn, elken Zondag der gemeente voorging. In de plaats van den Broeder Diaken STRIJ-

DOM, die wegens ziekelijke gesteldheid ontslag verzocht, werd in de nabijheid van den *Suikerboschrand*, een nieuwe jonge Diaken en benevens dien, een vijfde uit de gemeente gekozen.

Bij andere gevallen, welke den Kerkeraad een onderzoek noodig maakten, welker tal echter zeer gering was, voelde ik mij gedrongen den Kerkeraad bekend te stellen, dat iemand, die zich bij de gemeente had gevoegd, in dubbelen echt leefde. Terwijl hij zich zeer wel bewust was, dat zijne wettige huisvrouw in de Kolonie in het leven was, had hij zich daar opnieuw in het huwelijk begeven. De bewijzen waren bij der hand. De gedaagde erkende het, en niet onduidelijk, dat hij zich, tot verkrijging van het verlof, bediend heeft van een valsch getuigschrift betrekkelijk den dood van zijne wettige huisvrouw. De Kerkeraad was eenparig: vooreerst werden hem alle christelijke voorregten ontzegd; en opdat deze gruwel worde weggedaan, geve de Scriba, in naam der vergadering, ook den Hoogen Raad hiervan kennis. Het oordeel van den Kerkeraad van *Mooirvier* werd aan dien van *Lijdenburg*, tot welke gemeente hij behoort, bekend gemaakt en natuurlijk goedgevonden. Hetzelfde is later in nog twee gevallen van dien aard gedaan geworden, en ik maak daarvan melding, opdat men toch niet meer gelooven zoude, dat in het *Overvaalsche* het kwaad straffeloos wordt toegelaten.

Onze arbeid, nu geheel afgelopen zijnde, was er tijd te vinden om op het dorp, waarin wij ons nu eenige dagen bevonden, het oog te werpen. *Potchefstroom*, genoemd naar den ouden Kommandant POTGIETER, thans *Vrijburg* geheeten, ligt in eene zeer groote grasvlakte. In de verte ziet men bergen, wier zijden met hout bewassen zijn, dat echter slechts tot brandstof dient. Het dorp is rijk en telt nu veelligt niet minder dan honderd huizen. Zeer in deszelfs nabijheid loopt, in Z.-O. richting, de *Mooirvier*, die aan de vlakte waarde geeft en het dorp met regt het goede woord: *waterrijk* doet verdienen; terwijl de groote vruchtbare vlakten het eene, bijkans grenzenlooze, uitbreiding veroorlooft. Het dorp, hoe vruchtbaar dan ook, is echter zeer onderhevig aan koude, rijp en vooral hagel; wat de voortplanting van den vruchtboom, vaak ook van granen, zeer moeielijk soms weinig beloonend maakt.

Dan, hier heb ik af te breken. Met onze reis en verrigtingen naar *Suikerboschrand*, *Rhenosterpoort* en *Lijdenburg*, maak ik den belangstellenden lezer, zoo God wil, in ons volgend nommer bekend.

J. H. NEETHLING, V. D. M.

Eerste vervolg.

(Vervolg in denzelfden jaargang. blz. 316—320).

HET OVERVAALSCH (Vervolg).

De reis naar Lijdenburg.

Den eerstvolgenden Zondag zoude de gemeente op de plaats van den Broeder Diaken STRIJDOM bijeenkomen. Om nog tijdig daar te zijn, was ons alle spoed noodzakelijk, en gingen wij op Dinsdagmorgen reeds op weg. De broederen hadden goedgevonden ons eenen wagen voor de geheele reis te

geven, en daarbij nog deszelfs eigenaar, den koster van *Moorivier*, verzocht, de verzorging onzer personen en goederen op zich te nemen. Deze beschikking bragt waarlijk veel bij tot veraangenaming der reis, want nu waren wij niet slechts bevrijd van de zorg en moeite, welke ons het gedurig overpakken van ons reisgoed, hoe min wij het ook gemaakt hadden, zoude hebben veroorzaakt, maar zagen wij ons in duizend andere dingen voorgekomen, door onzen dienstvaardigen reisgenoot, van wien door ons beiden dan ook de aangenaamste herinneringen worden gekoesterd.

Een achttal moedige ossen stond er voor den wagen gespannen, en de reis in het Overvaalsche ving aan. Een onmetelijk veld lag er voor ons uitgebreid. *Zoutpansbergen*, het verste punt, waarheen de moedige Zuid-Afrikaan zich ter woon heeft gewaagd, was het meest afgelegen punt, waarheen wij het zaad van Gods Woord wenschten te brengen. Maar welk een afstand! Vier weken, bijkans onverpoosd reizen. En dan nog reizen als de Leeraren onzer Kerk het alleen kunnen, voortgeholpen door de liefde der gemeente, dat is met levendige *bewegelijkheid* en *snelheid*. Ik was onbekend met de gesteldheid van de velden, waardoor onze weg henenliep. Slecht wist ik, dat wij soms wel een gansche week het land onbewoond, of alleen door Kaffers bewoond, zouden vinden; en hoorde den moedigen Boer met zeker respect gewagen van den leeuw, dien zij wel eens den titel bijleggen van *vuilbaard*, maar toch de kroon der dapperheid niet van den vorstelijken kop willen rukken. Ik hoorde niet zelden de verhalen aan, van de woestheid van den buffel, en de kwaadaardigheid van den zwarten rhinoceros, ja, de plaatsen zijn ons duidelijk beschreven, waar deze dieren onze reis gevaarlijk maken zouden; of wel, een, nog meer gevreesd kwaad, de gele koorts, de uiterste omzigtigheid vereischt; en niettegenstaande dit alles, en nog veel meer, dat ons reikhalzend naar het einde der reis mogt doen uitzien, *geen onzer zag er ooit tegen op*, en wij gebruikten de verhalen der gemelde gevaren slechts tot eene aanvuring, om, in het midden daarvan, den meest mogelijken spoed te maken. Ik herinner mij, hoe menige ure van rust ik dus genoot, na de vermoeijende dagreize. Allen zaten wij blanken neder, rondom een levendig, rustig brandend vuur, of vleiden ons in het lange zachte gras. Een ieder weet, waarvoor hij te zorgen heeft; de koster reikt ons het „boek”, en eene korte godsdienstoefening is de betuiging van den dank, dien wij God voor Zijne bewaring verschuldigd zijn. Eene korte betrachting over een bijbelsch onderwerp; een daarop toepasselijk gezang en gebed ten slotte, — daarin deelde een ieder op het hartelijkst. En heeft daarna de een of ander gevraagd en vernomen wat hij nog wenschte te weten; heeft deze of gene na het avondeten zich nog misschien verwijderd, — ik zat menigen avond nog lang te praten met onze begeleiders, over jagtvermaken en gevaren, welke mij den moed, de kracht, de vlugheid van het *Hollandsch-Afrikaansch gestacht* niet zelden deden bewonderen, niet zelden ons ook de gelegenheid gaven, Gods liefde en goedheid daarin op te merken. Blijde ging ik dus op reis, en rekende het niet slechts een voorregt, maar ook een genot, te midden van bezwaren het Evangelie te mogen verkondigen.

Vroeg op Vrijdag waren wij ter bestemder plaatse aangekomen. Hier voor het eerst genoot ik de eer, welke mijnen reisgenoot reeds meermalen te beurt was gevallen, in eene rieten kerk te preeken. De samenstelling van zulk eene

kerk is beide eenvoudig en ligt te begrijpen. Het riet, gewoonlijk *fluitjesriet* genoemd, in het Overvaalsche zoo rijkelijk voorhanden, maakt het hoofdbestanddeel uit van de wanden daarvan. Zeilen van een aantal wagens samengehecht, en aan boomen en palen vastgebonden, dienen tot dak; ons klankbord was een gedroogde ossenhuid. Dat de stem in zulke kerken niet veel klank heeft, dat ze, hoe goed ook gemaakt, toch nog altijd togtig blijven, behoeft geen betoog. Niettemin diende ons deze plaats om daarin de werkzaamheden, evenals aan de Mooirivier te verrigten. Bij den predikdienst kwam de Doop van een aantal kinderen; de aanneming van niet weinige jongelieden, de uitdeeling van 's Heeren Heilig Avondmaal. 't Was ons aangenaam, aan de gemeente te mogen voorstellen, de nieuwgekozen B.B. Ouderling en Diaken, die met zichtbare vreugde door de gemeente ontvangen werden. De opkomst der gemeente kon men een *tamelijke* noemen. *Wij hoorden echter tot onze smart, dat eenige gemeenteleden van de Suikerboschranden zich, uit politieke overwegingen, hadden laten terughouden naar de kerk te komen. Van alle deelen in het Overvaalsche, hebben wij die verdwaasheid hier het meest of uitsluitelijk aangetroffen, en dit niet slechts tot onzer, maar ook tot aller welgezinden innige droefheid. Wij verblijden ons echter later, toen wij vernamen, dat velen hunner tot andere gedachten waren gekomen, toen wij hen na drie maanden naar de kerk te Mooirivier zagen komen.* Er heerscht bij dit al in deze streken de goede en prijzenswaardige gewoonte, den waardigen DAVID JACOBS, wanneer hij gezond is, af te halen, om op de plaatsen, door oefening en catechisatie, het Woord Gods bekend te maken. Dat dit door ons zooveel mogelijk aangemoedigd werd, laat zich begrijpen.

Maandag namen de godsdienstoefeningen een einde en Dinsdag reisden wij, in gezelschap van den Broeder STRIJDOM, voort naar *Rhenosterpoort*. Langs de lagere helling van eenige der „randen” zagen wij eerlang de laatste plaatsen liggen, en toen wij op het Hoogveld gekomen waren, waarin deze en „*Gatsrand*” eindigen, waren wij in *Leeuwenveld* en mogt ik voor het eerst in mijn leven, op een stillen avond, het gebrul des leeuws hooren. Onze eenzame weg werd aanmerkelijk veraangenaamd, door het gezelschap van de lieve familie RODOLF, aan welke wij voor duizende vriendelikheden hartelijk dank schuldig zijn. Tegen het einde der week werd de eentonigheid der vlakten afgewisseld door de prachtige, met hout omboorde bergen van *Rhenosterpoort*. Een van de vele bergstroomden, die nu onzen weg veraangenaamden, was de oorzaak van een oponthoud van ongeveer een half uur, wegens het vastvallen van een onzer wagens, — en ziedaar! de eenige tegenspoed, die ons op de gansche reis getroffen heeft! — De natuur rondom ons bood ons nu het heerlijkst mengsel van lieflijkheid en grootschheid aan, en onwillekeurig vond ik mij menigmaal verplaatst, dan eens in de geliefkoosde natuurtooneelen van mijn geboorteplaats *Stellenbosch*, dan weder naar die van Zwitserland, waarin ik geen anderhalf jaar geleden de magtige hand des Scheppers bewonderen mogt. Het is boschveld, en twintig soorten van *accasia's* van verschillend loof, benevens eene groote verscheidenheid andere houtsoorten, geven overal de bekoorlijkste afwisseling. Verbeeldt gij u bij dit alles nog, niet slechts den grootsten rijkdom, de heerlijkste verscheidenheid van grassoorten, maar ook een rijken waterstroom, die van afstand tot afstand kleine meren vormt, in welker gladder oppervlakte de heldere lucht en het donkere geboomte zich

spiegelden, — ik weet, gij zult u niet verwonderen, als gij mij dezen avond een onvergetelijken hoort noemen.

Rhenosterpoort is eene diepe, vruchtbare vallei, tusschen twee hooglanden. De bergen, die men hier ziet, hebben, vooral aan den Oostelijken kant, hoe genaamd geene afhelling. Is men op hun top, dan overziet men een uitgestrekt tafelland. *Rhenosterpoort* is bestemd en schoon gelegen voor een dorp. Den veeboer alleen biedt dezelve groote nadeelen, paarden blijven hier uiterst moeilijk in het leven; schapen heb ik daar evenmin als over het geheel in het Overvaalsche gezien; ossen worden, gedurende zekere maanden des jaars, door eenen giftigen appel, die op den grond wast, en, door geur of anderszins, den runderen (zelfs den honden) aantrekkelijk is, in groot levensgevaar gebracht. Of hier dus ooit een dorp zal worden gesticht, betwijfel ik.

De bestelling van den dag, en de plaats, waar de *Rhenosterpoort-kerk* gehouden zoude worden, was door den Veldkornet zeer onduidelijk bekend gemaakt. Vandaar was er Zaterdagavond op de plaats van den Heer CHRISTIAAN KLOPPER slechts eene kleine gemeente bijeenverzameld, aan wie echter, niet zonder de ondervinding van den Goddelijken zegen, het Woord Gods door ons werd gepredikt. Wij doopten een aantal kinderen en namen vier jongelieden, met veel vreugde, in het lidmaatschap der Christelijke Kerk op, — en daar de weg van hier naar *Lijdenburg*, door eenen, wegens de ligging der bergketenen, noodzakelijken omweg, nog langer wordt gemaakt, moesten wij reeds Maandag de gemeente en onze reisgenooten van *Suikerboschrand*, waarwel zeggen en in eene W. richting opreizen, totdat wij langs eene boschkloof, tegen den avond ons aangezigt oostwaarts naar *Lijdenburg* wendden. Onze weg liep, vooral gedurende de eerste helft der week, door eene rijke natuur. Ik plukte er menigen grashalm van ruim acht voeten lengte, en verlustigde mij in den schoonen *murillo*, zooals de Kaffers dezen boom noemen, die tot eene aanzienlijke hoogte en dikte groeit, benevens in nog zoo menigen lommerrijken en sierlijken boom. *Boschjes*, eigenlijk door de Kapenaars dus genoemd, vindt men er niet. Ook is deze streek langs den weg onbewoond; en eerst aan den avond nadert men de bewoonde streek van *Salmsrivier*. Hier bleven wij den nacht, en hadden 's avonds eene kleine en lieve gemeente tot het avondgebed, ten huize van den Broeder en de Zuster BREITENBACH.

Aan de *Salmsrivier*, en eene dagreis naar *Lijdenburg*, tot aan de noordelijkste punten van de *Drakensbergen*, wonen niet weinige menschen, die ik tot de meest godsdienstige reken, die ik in het Overvaalsche heb ontmoet. Wie van hen wij ook ontmoetten, wenschte dat hij naar *Lijdenburg* ter Kerke had kunnen gaan, maar de reis derwaarts was aan vele zwarigheden verbonden. Zij baden ons derhalve om op weg naar de *Zoutpansbergen*, anderhalve dagreis terug van *Lijdenburg* aan de *Maluspruit*, voor hen kerk te komen houden, en wij voelden ons gedrongen hunner bede gehoor te geven. Vroeg op den dag, nadat wij aan de *Salmsrivier* waren aangekomen, zetteden wij onze reis voort. Het denkbeeld van eene reis met eenen ossenwagen te doen, heeft voor een ieder zeker iets vervelends, met de gedachte aan dezelve verbonden. Ik wil echter den lezer eenigszins op de hoogte brengen, ter beoordeeling van den spoed, waarmede wij, indien ook niet altijd, dan toch *dikwijls* reisden. Mijn vriend, die met den weg verder bekend was, reed te paard naar de naaste plaats, om aldaar een vóórspan gereed te doen houden.

Ik volgde met den ossenwagen, dien onze vriendelijke gastheer dreef, en kwam niet meer dan een half uur later dan hij op de plaats aan, waar hij ons wachtte.

De weg, dien wij nu verder hadden af te leggen, werd ons bespoedigd en veraangenaamd door de vriendelijkheid der daaraan wonenden; — eene vriendelijkheid, die wel opvallend moet geweest zijn, daar het zelfs den Kaffer trof, die ons tot leider diende. Ik zie hem nog bij het vuur, waaraan wij beiden aangenaam stonden te praten. Op den grond gezeten, met de kin op zijne knieën, zoo staarde hij lang op ons, en zeide, in zijn gebrekkig Hollandsch, dat wij zeer groote kapiteins *moesten* wezen, omdat hij overal de „bazen” den hoed zag afnemen en ons binnen noodigen, — ja eer wij nog waren aangekomen, was het voorspan reeds in de *kraal* gedreven, en kwamen wij, dan werden de ossen voor den wagen gespannen en zeide zijn baas: „*April! loop!*” (zijn naam was April). De Kaffers kunnen zich de vriendelijkheid, die ons bewezen werd, niet anders verklaren, dan door ons kapiteins der „witte” menschen te denken. Even eigenaardig (dat ik dit in het voorbijgaan opmerke) is hunne beschouwingswijze van den eerbied, dien ons de gemeente bewijst. Niet ver vanwaar wij nu in gedachten wijlen, had mijn vriend, bij eene vroegere reis, kerk gehouden. Een Kaffer, die reeds, zooals men zegt, „*goed oorlams*” was, had hem bedaard staan aankijken. Mijn vriend is, naar dat een ieder weet, niet de bedaardste spreker. De Kaffer verstond hem geen woord, maar zeide later: „hij had niet gedacht, dat de „witte mensch” zoo bang was voor zijn kapitein. De kleine kapitein, — zijne bedoeling was *jong*, — wijst hun den vinger, zij zitten stil; hij scheldt op hen, zij zitten stil; hij vloekt hen, zij zitten doodstil.”

Laat in den avond kwamen wij aan op de plaats van den Heer HERMANUS STEIJN, waar wij overnachtten. Hier ontmoetten wij den Kommandant JOUBERT, een lieven en waardigen man, den *militairen* (indien gij aan dit woord niet te veel hecht) *hoofdman* van *Lijdenburg*. Den geheelen volgenden dag hadden wij te *stijgen*. *Steenkampsberg*, naar de eigenaars dier bergvelden aldus genoemd, lag vóór ons. Het zijn de Noordelijkste punten van de *Drakensbergen*, waar dezelve eerlang niet meer als bergketenen bestaan, — hoog en koud zuurveld. Eerst Vrijdagmiddag zagen wij ons de plaats be-
duiden waar *Lijdenburg* gelegen is. Wij daalden nu af, en tegen den breeden bergrug over ons lag, op eene tamelijke uitgestrekte grasvlakte, het dorp, dat den naam verkreeg van het lijden aan de gele koorts, door onze landgenooten te *Ohrigstad* doorgestaan. Het is van deze plaats vier uren Zuidwaarts, en heeft het voordeel van eene gezonde ligging. Het is bestemd tot hoofdplaats voor de streken, welke wij de twee laatste dagen hadden doorreis, en die, welke later, bij vermeerdering van bevolking, door den Raad ter kolonisatie zullen worden opengezet, als de hooggeroemde streek van *Komati*.

Van eenigen afstand werd ons de nieuwe kerk aangewezen. De muren waren bijkans balkshoogte en thans, voor deze gelegenheid, met rieten gedekt. In de nabijheid staat de school, die ons voor eenige dagen tot woning zoude dienen, en waar wij eerlang vriendelijk ontvangen werden door de beide Ouderlingen BOTMA en BREITENBACH, de Diakenen BEETGE en VILJOEN, en door vele anderen, die hunne blijdschap kwamen te kennen geven over onze komst. Hoe eenparig was ook hier aller bede om eenen Leeraar; hoe vurig schilderde een ieder ook hier hunne ellende, door het vreeselijke, maar

zoo zware woord: „herderloos”. Kerkeraad en gemeente hebben slechts ééne wensch, en die is: mijnen reisgenoot tot Leeraar onder hen te mogen hebben. Menigmaal heeft men hier en elders innig gebeden, mijnen invloed te willen aanwenden, zoo bij mijnen vriend, als waar het verder noodig mogt zijn, om dien wensch huns harten hun te geven. Het was mij droevig te zien, hoe bij niet weinigen het denkbeeld plaats vond en gekoesterd werd, dat zij van de gemeenten hier waren weggeworpen en van de Synode vergeten. Het is waar: ik kon op onze komst, onze zending, door de Synodale Commissie, als een bewijs van het tegendeel pleiten; maar ik billijkte het groote harteleed, dat de gemeenten te verduren hebben; de droevige *ondervinding*, dat zij in waarheid herderloos zijn, welke hen alle mindere voorregt, hoe groot ook in zichzelf, kan doen gering achten. Ja wist ik, wat ik later zag, dat de Synodale Commissie het duldt, dat de Leeraren onzer Kerk geplaatst worden in gemeenten, waar op twee of drie uur afstands een ander Leeraar te benaderen is, ik zoude mij geschaamd hebben voor hare moederlijke liefde en zorg, één enkel woord ter verdediging in het midden te brengen. Doch het is waar, daar bestaat geen *wet*, die haar het regt geeft, in den grootsten nood het eerst te voorzien!

Reeds heb ik den goedgunstigen lezer verschooning te vragen voor de zelfverloochening, welke ik, door de lengte van mijn verslag mij verstoutte van hem te vergen. Na een rust van een paar weken, zal het hun, vleije ik mij, niet onaangenaam zijn, het verdere onzer reis te vernemen. Met heilbede, verblijf ik,

J. H. NEETHLING Hz., V. D. M.

Tweede vervolg.

(In de Gereformeerde Kerkbode van 1853, No. 9, 20 April, blz. 129—136, vinden wij het vervolg van dit verslag).

HET OVERVAALSCHE.
(*Vervolg van blz. 304, D. IV.*)

Reis naar Zoutpansbergen.

Zonder vertraging zetteden wij onze reis, ook van *Lijdenburg* naar *Zoutpansbergen* voort, waarop ik den vriendelijken lezer bid, ons nu in gedachten te willen begeleiden. Doch eer wij *Lijdenburg* vaarwel zeggen, word ik herinnerd, dat gij gaarne wat nader met den toestand der gemeente, in wier midden wij de laatste dagen hebben doorgebracht, wensch bekend te zijn, — een wensch, dien ik trachten wil te vervullen. En dit te gereeder, daar ik het nog niet vergeten heb, hoe reikhalzend ikzelf, naar de kennismaking met die vergelegen gemeenten uitzag. Dit deed ik, in overeenstemming met die grondwet, of, wilt gij liever: *gronddrift*, welke het gemoed van velen met mij meer belang doet stellen in het verre en vreemde, dan in hetgeen nabij en bekend, of ligt te bekomen is.

Doch . . . de gemeente *Lijdenburg* scheen mij eene der aandacht overwaardige. Zij telt niet vele leden, en slechts zeer gebrekkig was maar weinige dagen eer wij aankwamen, de tijding of liever het gerucht verspreid, dat er

kerk zoude zijn; en toch ziet gij rondom de kerkmuren, tusschen de verspreide kerkmuren, een groot aantal wagens en tenten. Zij is zeer arm, en gering is bovendien de eenheid en samenwerking en toch staan daar voor u die hechte, reeds ter balkshoogte gebouwde muren eener kerk, die, luchtig en ruim en niet van schulden bezwaard omhoog rijst en wellicht nu reeds is bedekt. De gemeente *Lijdenburg* is zeer afgelegen, en heeft weinige middelen van beschaving, zoodat zij ook de overgeërfde en medegebragte verliezen kon; maar komt met mij ter catechisatie en ziet hunne jongelieden eene kennis der Schrift aan den dag leggen, die zelfs menigen bovenlandschen jongeling niet euvel zou staan; of, naar de vergadering van den Kerkeraad, en ziet de orde, het heldere bewustzijn van roeping en plicht bij elk der leden — en ik ben verzekerd, dat gij u over dit alles met mij verwonderen zult.

Slechts sints eenige weken mag zich het dorp verheugen in het bezit van eenen onderwijzer, in den Heer POEN, die, met goed gevolg, een dagschool en catechisatie had geopend. Het strekt mij tot genoeg te mogen verklaren, dat de jongelieden, door hem maar gedurende eenen zoo korten tijd onderwezen, bijkans aan al mijne vorderingen tot het lidmaatschap beantwoordden. *En ik weet, dat dit getuigenis, mogt dezelve ooit den WelEerwaarde Broederen te Amsterdam ter oore komen, die hem hebben aangemoedigd en ondersteund tot zijne komst herwaarts, H. W. E. eene aanvankelijke vergoeding zijn zal, voor den liefdedienst, aan gindsche gemeente bewezen. De drie onderwijzers, die van Holland over Sofala, eenigen tijd geleden, gezamenlijk waren gekomen voor het Overvaalsche, zijn door den Volksraad op de drie dorpen Rustenburg, Lijdenburg en Potchefstroom geplaatst.*

De diensten werden hier, evenals te Mooirivier en te Suikerboschrand, niet zonder zegen van boven verrigt. Ook het Avondmaal deelden wij met veel vreugde aan de gemeenten uit en stelden, bij de Dankzegging, een groot aantal jongelieden en jongedochters, aan de gemeente als nieuwe leden voor. Toen er eindelijk, eerst in den laten nacht van Maandag, een einde was gekomen aan al het herderlijk en kerkeraadswerk, hadden wij op Dinsdagmorgen, met 't aanbreken van den dag, afscheid te nemen van onze geliefde vrienden, en onzen vooruitgezonden wagen, te paard, met haast te volgen; om aldus nog tijdig genoeg, te midden van de gemeente aan de *Malcospruit* vergaderd te kunnen zijn. Onze weg leidde ons over *Steenkampsberg*, en werd een eind veraangenaamd door het gezelschap van den broeder-Diaken VILJOEN. Het begon eerlang sterk te regenen. Niettemin kwamen wij, voortgeholpen door de goedheid der aan de weg wonenden, 's avonds aan, op de plaats van den Heer JACOB DE CLERCQ, waar wij zoo vriendelijk herberging vonden, dat wij eerlang de koude en vermoeijenis, dien dag doorgestaan, hadden vergeten.

De weg dien wij nu te paard, met zijnen zoon HENDRIK vervolgden, ging door een heerlijk oord, waarin de Kaffers van het hoofd MAPOG, den grooten regenmaker van dit gewest, woning vinden. Dit oord heeft gewis veel metaal; vooral spreekt men veel van deszelfs magneetbergen. Dat het fijne gruis zich hecht aan de wielbanden, heb ik zelf gezien; maar wij werden, door de kortheid van tijd, belet, om een der magneetbergen te gaan bezoeken. Overigens is de streek vruchtbaar en bekoorlijk en biedt, door hare nabijheid van het boschveld, ook een onderkomen aan voor het vee, in den hier zoo kalmen

winter. Toen wij op de kerkplaats van den Heer L. DE JAGER waren aangekomen, vonden wij eene talrijke gemeente, ons sinds den avond van den vorigen dag wachtende. Wij waren nogtans tijdig genoeg gekomen, om een morgen-, middag- en avondgodsdienst te houden; eenige jongelieden, na onderzoek aan te nemen, en der gemeente voor te stellen.

Het was hier, vanwaar wij op den volgenden morgen de reis naar Zoutpansbergen hadden te aanvaarden, dat eenige van de voornaamste ingezetenen, onder wie de Commandant JOUBERT, de Heeren NEL, SPIES, GROBLER en andere, ernstig trachtten ons te overreden, dat wij van de reis zouden afzien. Zij hadden de tijding ontvangen, dat de „gele koorts” met felle woede aldaar aan het heerschen was. Zij beschouwden ons gaan, als gevaarlijk voor ons leven, en, in geval wij mogten sterven, zouden zij allen in de bitterste droefheid gedompeld zijn. Wij stelden hun slechts de pligmatigheid van ons gaan voor en nu te meer, daar de gemeente van Zoutpansbergen ons reeds twee wagens en een span ossen had gezonden, welke ons aan de Krokodildrift der Olifantsrivier inwachtten. Men besloot eindelijk den Commandant JOUBERT en Veldkornet NEL te verzoeken, ons tot daar te begeleiden, teneinde te trachten den waren stand der ziekte te weten te komen, en, indien zij dit noodig keurden, de gezonden over te halen, van onze komst af te zien.

Aldus gingen wij den volgenden morgen voort. Een eindweegs genoten wij het gezelschap van den broeder GROBLER. Voorts trokken wij over bergen en door vlakten, bewoonde en onbewoonde velden, maar meest door de Kaffers van het hoofd SOKWATE, en waren laat op den tweeden avond aan de Krokodildrift. De poging om de gezonden over te halen om van onze komst af te zien, bleef natuurlijk vruchteloos. Maar zij beloofden ons aan de Rhenosterpoort te laten, totdat zij den laatsten stand der koorts hadden vernomen, en of wij zonder gevaar van de ziekte mogten doorkomen. Nu zeiden wij onze oude, vriendelijke begeleiders vaarwel, om onze nieuwe, langs eenen weg, slechts van afstand tot afstand door Kaffers bewoond, te volgen. Voorzeker is dit geen aangenaam denkbeeld, en werd dit ten deele alleen vergoed door de schoone, vriendelijke natuur, die ons omgaf. Tegen het einde der week vonden wij ons zoo omgeven van Kaffertuinen, dat het den drijvers vaak moeite kostte, het hongerige vee van „manna” en koorn af te houden.

Zaterdagavond hadden wij eene geschikte „gelegenheid” op te doen, waar wij den rustdag konden overblijven. Bezijden de woonkraal van het hoofd SIBEDELA, vonden wij eenen eenzamen boom, en rondom dien werden de wagens in vierkant getrokken. Het was een heerlijke avond. De maan rees helder aan de onbewolkte lucht, en deed gindschen bergketen eene donkere schaduw op het land werpen. Kaffertuinen omringden ons; niet verre van ons kabbelde een frissche beek. *De scharen van Kaffers, die op den avond en 's morgens ons kwamen bekijken, deed ons hart branden om ook hun het Woord, waarbij zij hemelschen vrede konden vinden, te spreken. Maar onze tong is gebonden, en lang zal het duren, eer hier de heilsmare in Christus wordt gepredikt!*

Wij beiden hadden rust noodig; en wij vergeten het niet, hoe weldadig de Goddelijke Voorzienigheid ons ook hier eene zieleruste bereidde. Wij vonden die in de stilte, die ons omringde, en lokte tot het eenzaam gebed; wij vonden die in het aandachtig acht geven op de „uitgangen” van het gemoed; wij

vonden die in het broederlijk gesprek over menig ons belangrijk en dierbaar onderwerp. Onzen reisgenooten predikten wij natuurlijk het evangelie. En nog gedenken wij met genoegen aan den boom, dien wij met aller goedvinden, den naam van „kerkboom” gaven. En zoo verkwikt en gesterkt, waren wij Maandagmorgen reeds vroeg op weg, en Dinsdagnamiddag op de plaats van den Heer DU PRÉ, ten huize van den Heer MARAIS, waar wij met veel vriendelijkheid ontvangen werden.

Hier predikten wij 's avonds en op den volgenden dag, tot eene aandachtige gemeente. Men had naar de belofte, aan den Commandant JOUBERT gegeven, iemand gezonden naar *Zoutpansbergen*, met de vraag, of wij veilig konden komen? Het antwoord kwam: „dat men alles voor onze komst gereed gemaakt had, dat de koorts afnam, en dat de gemeente ons wachtte.” *Het verblijdde ons dit te vernemen, hoewel wij ook anders niet waren teruggebleven.* De reis ging nu onder een nieuw geleide voort. Eerlang hadden wij de laatste plaatsen achter den rug en bevonden wij ons in het leeuwenveld, met slechts hier en daar een Kafferkraal in de verte. Wij hadden hier ruime gelegenheid om den naam des Heeren bekend te maken, door ons dan bij dezen, dan bij dien wagen te voegen. En 's avonds, bij een lustig brandend vuurtje, werd er tot laat, na afloop van den „godsdienst”, aan de jongelieden godsdienstig onderwijs gegeven. Zoo vonden wij deze reis kort; terwijl hetgeen ons omringde, velden met duizenden spring- en blesbokken, en dartele wilde beesten, ons `gemoed als wilden vervroolijken.

Een voorspan voor onzen wagen, dat ons op weg tegenkwam, was opnieuw de getuige van het verlangen der gemeente naar onze komst. Tegen den avond van den tweeden dag werd ons, van eenigen afstand reeds, de plaats aangewezen, waarheen de bewoners van *Zoutpansbergen* „in lager” waren getrokken. Aan de zuidhelling van gindschen bergrug, die tot heden het verste baken voor de woning van den blanken man is geweest, bouwden onze landgenooten, onder den Commandant POTGIETER, een dorp. Zij noemden deszelfs naam naar den bergketen, welke dien naam draagt, wijl aan den noordelijken voet daarvan, niet zeer verre van het dorp, eene zoutpan is te vinden. De inwoners hebben hun hoofdbestaan uit de olifantsjagt, die sommigen eenigen rijkdom, anderen armoede, allen onnoemelijke ontberingen en gevaren aanbrengt. Want het is wel waar, dat niet zelden een olifantsjager, in twee of drie weken tijds, twee tot drie duizend rijksdaalders van 't ivoor gewint, maar hoe dikwijls gebeurt het niet, dat zijn trekvee een prooi wordt van Kaffer of wild gedierte, of van de giftige vlieg? Hoe dikwijls komt hij zelf niet in het dreigendst gevaar van zijn leven, terwijl echtgenoot en kroost in de grootste ongerustheid of gevaar, zijne komst tegemoet zien?

Men roemt de vruchtbaarheid van het dorp; maar het wil mij niet voorkomen, dat de veeteelt, hier en in omstreken bijzonder gelukkig is; en al heeft men dubbele schansen opgeworpen, geen deel van het Overvaalsche is, gelijk dit, aan gevaar, groot gevaar blootgesteld. Want nog heeft de bloeddorstige ZILKAATS, of MASSILKATSE, het niet vergeten, hoe HENDRIK POTGIETER hem, toen zij beiden nog in het beste huns levens waren, door slag op slag tot ver over gindsche *Zoutpansbergen* heeft gedreven. Nog kondigen zijne spioenen het jaarlijks aan, dat de jonge krijgslieden van ZILKAATS, die geene ondervinding van de „roers” onzer landslieden hebben gehad, den krijg ge-

biedend eischen; en wanneer hun overmoed niet wordt gestuit, verbreken zij hunne spiesen en heffen een gehuil aan. Minder gevaarlijk maar meer lastig zijn voor de boeren, de naburige „Makatees”-opperhoofden MORAWE en MACAPAAAN.

Of de dreigende houding van ZILKAATS, of iets anders, onze landgenooten hebben doen besluiten, om, na den oogst, vier schoften van hier zuidwaarts, hunne woning in de heerlijke streek, genaamd *Macapaanspoort* te gaan vestigen, weet ik niet. Zij hadden, toen wij daar waren, het voornemen ZILKAATS nog eens de kracht hunner wapens te doen gevoelen; ook om hem te straffen, voor den moord aan eenige Kafferkrallen begaan, die zich hadden gemeld, als bondgenooten van den Commandant POTGIETER. Er werd mij veel verteld van een commando, vroeger op dezen „Soola”-stam gemaakt, dat, aanvankelijk gelukkig, met een rijken buit terugkeerde; maar eerlang door den krijgshaftigen vijand omsingeld, zich eenen doorgang „open te schieten” had. Deze Kafferstam is, bij zijne vlucht, gestuit op eenen veel magtigeren, wiens naam men noemt. En niet veel verder noordwaarts van dezen stam, ziet men, staande op een bergketen, de „witte huizen” van een volk, „dat op paarden rijdt en schietgeweren heeft.” Van dit volk kwam er een aantal jaren geleden, een brief, door de hand van eenen bode, aan den Commandant POTGIETER, naar men veronderstelt in Arabisch Schrift. Aldus verhaalt men daar.

De bewoners van *Zoutpansbergen* hadden hunne woningen gelaten onder opzicht van zekeren bastaard (Kaffer) en zijne onderhoorigen, en waren nu op een afstand van bijkans twee uren te paard in Z.O. rigting, op 't vlakke veld gelegerd. Zij deden dit omdat het dorp, wat laag gelegen, meer onderhevig werd beschouwd aan de gele koorts. De ziekte was dan ook aan 't afnemen. Daar zag ik de eerste lijdens aan deze gevreesde kwaal, maar zag terstond in, dat alle teekenen daarvan overeenkwamen met die, welke ik had waargenomen bij den jongeling, die met mij van Europa herwaarts was gekomen, dien ik, in 't laatst van Januarij, ter aarde had besteld, uit mijne woning aan de *Zwartebergen*. *Dadelijk, na onze aankomst, geleidde ons de Heer DUVENAGE, de Landdrost, naar de tent, die op eenigen afstand van de overigen, voor ons gespannen was.*

De Kerk was in het midden der overige tenten. De ruimte, tusschen drie of vier wagens in lengte en een in breedte, overspannen met zeildoek, en dit ondersteund door een aantal houten staanders in het midden, was genoegzaam voor vier of vijfhonderd zielen.

De lieve kindertjes, die ons, *toen wij door Landdrost en Heemraden naar de kerk waren geleid*, de hand kwamen geven, wekten bij mij het denkbeeld op, de ouders te vragen, dat ik ze al te zamen over een uur bij mij mogt hebben. Ik wilde zien, of men te *Zoutpansbergen* de kinderen onderrigt, of ze verwaarloost. Spoedig had ik twee en twintig kinderen van 6 tot 13 jaren. Bijkans de gansche gemeente, benieuwd om te weten, wat ik met de kleinen voor had, was hen gevolgd, en dus was er een ruim veld mij geopend, ter aanmoediging, of, waar noodig, ter bestraffing. Tot mijne vreugde echter bevond ik, dat meer dan de helft der aanwezige kinderen, met meerdere of minder vlugheid, lezen kon, dat ze allen eenig onderwijs hadden genoten.

Van onze Evangeliebediening te dezer plaatse behoef ik niet meer te zeggen,

dan dat mijn medebroeder, met veel vrijmoedigheid en ernst, erhaaldelijk heeft gepredikt, voor eene zeer aandachtige gemeente. Hierin heb ik hem, zoo goed ik kon, ondersteund; en terwijl door mij godsdienstig onderwijs werd medegedeeld, of de schaar van jongelingen en jongedochters, die zich tot het lidmaatschap had aangeboden, ondervraagd werd, bezocht hij de kranken en vermaande de ongeregelden. 's Avonds van Zaterdag hadden wij de leden der Christelijke Kerk verzameld, en, uit de daartoe voorgestelde mannen, koos men eenparig tot Ouderling den Heer J. L. P. VENTER, en tot diakenen de broeders P. L. DU PRÉ en C. GROBLER, die, vóór onze komst reeds, tot de voornaamste ambten, door de burgerlijke overheid waren aangesteld. Daar hier nu voor het eerst het Evangelie werd gepredikt, oordeelden wij, dat het beter ware, bij deze gelegenheid het Avondmaal niet uit te deelen.

Dinsdagmorgen volgden wij te paard, in gezelschap van den broeder Ouderling VENTER, den Provisioneele Commandant en een der Heemraden, daar onze wagen daags te voren was verzonden. Onze weg ging terug over *Rhenosterpoort*. Van het zoogenaamd groote wild zag ik hier voor het eerst ééne soort. Bezijden den weg bemerkte een onzer begeleiders de lange halzen van een aantal kameelpaarden, die zij „kameelen” noemen. Mijn wensch om ze van nabij te zien, werd beantwoord door den raad: „laat uw paard ze maar in het oog krijgen.” Zij waren spoedig uit den weg en het afgerigte jagtdier had, bij het eerste gezigt geene aanmoediging meer noodig. Allen vlogen wij nu door de „haak- en steek” en „wach-een-beetje”-bosch, en, wellicht had mijn gezelschap, als ik, maar die vrees, dat het ons gelijk eens Absalom vergaan zoude. Wij bleven echter gelukkig vrij, en stietten eerlang als wisten onze paarden waar zij ons brengen moesten, op een tiental en meer fraaije kameelpaarden, van de grootste tot de kleinste in hoogte, die ons den tijd gaven hen in oogenschouw te nemen.

Vroegtijdig dienzelfden namiddag vonden wij onzen wagen terug aan de *Rhenosterpoort*, en hoewel het laat werd, eer wij van hier verreizen konden, zetteden wij dien avond nog onze reis voort, naar de plaats van den broeder VENTER. De Broeder DU PRÉ had besloten, ons tot aan „het Bad” te begeleiden. Toen wij, na het aangenaam christelijk gezelschap van onzen geliefden broeder VENTER nog tot den middag te hebben genoten, nu weder den weg vervolgden, waren wij eerlang opnieuw temidden van Kaffertuinen, behoorende meest aan het volk van MORAWE; daarna in die van het volk van MACAPAAN; en kwamen in de streek, naar dit opperhoofd „Macapaanspoort” geheeten. Hier werd de reis ons moeilijk, vanwege het aanhechten van den grond (dien grond noemt men daar „turp”) aan de wielen onzer wagens, welke dan met de grootste moeite konden worden vrijgemaakt, hetgeen dikwijls een lang oponthoud gaf.

Hierdoor konden wij de Kerkplaats niet op Zaterdagavond bereiken, maar moesten den rustdag op eenigen afstand van dezelve doorbrengen. Vroeg des volgenden daags, kwamen wij op de plaats van den Veldcornet VAN STAADEN, en, op den anderen namiddag aan *het bad*. Hier was eene talrijke gemeente verzameld. Hier wachtte ons ook de bejaarde Commandant HENDRIK POTGIETER, die eenigen tijd, ten gebruike van het bad, hier had doorgebragt, toen men ons kwam boodschappen, dat de „Oude Commandant” ons wenschte te komen zien. Een man van hooge statuur en van een eerwaardig gelaat,

geheel gevormd om Commandant te zijn, maar door de jaren en een ongemak aan de beenen wat gebogen, reikte ons eerlang de hand, en verzekerde ons, dat nu zijne bede door God was verhoord. Bij de blijdschap, die hij, wat zijn eigen persoon aanging, over onze ontmoeting uitte, betuigde hij zijnen dank, dat wij ook de gemeente, die hij bestierde, wilden gaan bezoeken.

„Het Bad” ligt aan de zuidhelling van eene, met *Zoutpansbergen* parallele bergketen, die men *Waterbergen* noemt. Ik weet niet zeker, of de *Waterbergen* dus genoemd worden naar *de hoop*, die men, de groene kleur van die keten uit de verte ziende, daarvan koesterde, dan of ze waarlijk zoo waterrijk zijn. Hier en daar had de weg ons door beken en riviertjes geleid, eer wij aan het bad kwamen; en aan de oostelijke punten, waar de *Waterbergen* met eene andere keten, die zich meer noord-oostelijk strekt, de *Macapaanspoort* vormen, door welke wij wel drie dagen met den ossenwagen hadden te reizen, zijn er soms groote waterplassen of kleine meren, welke met de groene bergtoppen, het rijke geboomte, het welige riet, het ruige gras, de uitgestrekte tuinen der bewoners samenwerken om den reizigers die plaatsen ook in herinnering aangenaam te maken. Zoodanig is de *Macapaanspoort*, waar onze Zoutpansbergers een dorp willen stichten.

„Het Bad” waar wij ons thans bevinden, is een aangenaam gelegen, en voor die streken welbebouwde plaats. Eene met ruigte en riet digt en welig bewassen rondte, van (laat mij zeggen) 50 schreden in doorsnede, is de plek, waarnaar de gansche plaats den naam draagt. De walm en rook, die uit de bron in de vandaar loopende voor opstijgt, overtuigt u, dat het water van het bad kokend is, zoodat reeds een hond, een jong kameelpaard, en wie weet wat al meer, dood of in geraamte er uit gehaald zijn. Het Bad heeft eenen sterken waterloop, maar het water verscht (zegt men) het land uit en geeft na twee jaren onvruchtbaarheid. De plaats behoort aan de familie VAN HEERDEN, maar is, eenigen tijd geleden, meen ik verstaan te hebben, door den Raad bestemd geworden tot algemeen gebruik, ten dienste van zieken; en dezen vinden bij het gebruik daarvan wel baat.

„De kerk” liep ook daar aangenaam en gezegend af. Een aantal jongelieden werden er tot heden aangenomen. Wij namen afscheid van den „ouden Commandant”; van onzen broeder DU PRÉ, en verdere reisgenooten, en gingen Donderdagmorgen, in geleide van HERMANUS POTGIETER en zijnen zoon HENDRIK, door leeuwenveld, doch zonder ongelukken, voort naar *Rustenburg*, aan den noordwestelijken voet van de *Magaliesbergen*. Nadat wij een eindweegs door onbewoond boschveld hadden afgelegd, hadden wij tusschen twee wegen te kiezen. De een was korter, de andere meer bewoond. Wij wisten het niet, dat langs dezen verspanningen ons waren tegemoet gezonden, en [kozen bij gevolg den korteren en kwamen niet zonder moeite, op Zaterdag, eerst tegen het dalen van den dag, ter plaatse onzer bestemming, waar de gemeente ons wachtende was.

Het was op den weg, waarop ik het laatste den lezer, van *het Bad* naar *Rustenburg* geleide, dat ik, met mijnen medebroeder en onzen geleidsman HENDRIK POTGIETER, even bezijden den weg, een natuurtooneel ging beschouwen, hetwelk ik onder de schoonste tel, die ik ergens heb gezien. Door digte bosschen en lang gras henen, baanden wij ons eenen weg naar eene

hoogte, die wij op enkele punten door het geboomte voor ons zagen. Toen wij, na eenig klauteren, op de hoogte waren gekomen, vanwaar wij naar gindsche zijden konden zien, — wie beschrijft onze verbazing, toen wij ons op den rand bevonden van eene ten minste vijf of zes honderd voet diepe kom, welker bodem, de rozekleurige oppervlakte van eene zoutpan, heerlijk afstak bij de groene, met gras en geboomte bewassen binnenhelling daarvan. Verre in de diepte zagen wij menschen zout graven, en, op den rand tegenover ons — naar mijne schatting wel duizend of meer schreden van ons verwijderd — eenen wagen, om het gegraven zout op te nemen.

Wij beiden wenschten ons naar den bodem te begeven, doch daar de wagens vooruitgegaan waren, en onze vriend, nog niet hersteld van de wonden, hem onlangs door eene leeuwin aangebragt, slechts moeilijk wandelde, waren wij genoodzaakt, ons de teleurstelling te getroosten, en voort te gaan. Deze jonge vriend draagt, met zijnen broeder FREDRIK, den naam van den besten leeuwenjager in die streken. Hij telt de leeuwen niet meer, die hij en zijn broeder met het geweer, ja zelfs met het pistool gedood hebben. Onlangs echter wierp eene leeuwin hem op den grond, en in hare machtige klauwen en muil zoude hij den dood gevonden hebben, indien zijn vader, evenals eenigen uit hun gezelschap, ook de vlugt had genomen.

Eene groote gemeente, zeide ik, was op ons wachtende. En nauw hadden wij in de woning van den broeder Diaken FRANS SCHUTTE een vriendelijk onderkomen gevonden, *of eene menigte stroomde uit het dorp en van de wagens toe, naar hunnen Leeraar, zooals velen mijnen medebroeder noemden, die hen reeds zoo dikwijls had opgezocht.* Wij vonden de gemeente in den diepsten rouw. Reeds langs den weg hadden wij vernomen, dat de koorts het felst in vele deelen *dezer* gemeente had gewoed. Menige liefdevolle vader, moeder, zoon, dochter, kindeke was weggerukt. Onder de waardige mannen voor Kerk en Staat, die hare slagtoffers waren geworden, hoorde ik met voorliefde de namen noemen van KASPER KRUGER en FRANS PRETORIUS. De eerste had in de betrekking van diaken, de laatste als lid van den Raad, de hoogste achting en eer weggedragen, en een helder spoor nagelaten, door den Heiland geleid, een beter, een zalig leven had zien tegemoet gaan.

Deze toestand der gemeente, deze ernstige stemming, door zoo menig sterfgeval, of dreigend gevaar, waarin vriend en maag van velen zich toen nog bevonden, was het, wat in Gods bestuur, waarde, zalving, kracht aan onze evangeliebediening te *Rustenburg* bijzette. Waar het bleek, vermagerd gelaat ons aankondigde, dat de gevreesde ziekte naderde of slechts langzaam afnam, waar het zwart van diepen rouw, de traan op menige wang, ons in gedachten, naar het graf van dierbare gestorvenen voerde; daar is de van het-leven-mededeelend-Kruis, den prediker een voorregt, den hoorderen meer dan Gileads balsem voor de gewonden. Vooral is het aangenaam, in zulke omstandigheden, met eene talrijke schare aan te zitten aan de Tafel, waar een levende Heiland ons zelf zijnen dood tot vergiffenis van onze zonden verkondigt. Dit ondervonden wij, toen wij, op den tweeden Zondag van ons oponthoud alhier, 's Heeren Avondmaal met de gemeente vierden.

Behalve des Zondagsmorgens, 's middags en 's avonds hadden wij dagelijks 's morgens en 's avonds, godsdienst; en terwijl mijn broeder zich den ganschen dag met herderlijke bezoeken en toespraak bezig hield, was ik, ouder gewoonte

temidden der jongelieden en kinderen, die zich, in ontzaggelijken getale voor de catechisatie hadden gemeld. Bij het onderwijs, dat hun gegeven werd, was de gemeente bijkans den ganschen dag tegenwoordig. Ruimte en tijd ontbreken mij, om *alles*, wat ons hier te doen viel, ook maar aan te stippen; temeer, daar ik reeds nu gevoel, dat de beschuldiging van wijdloopigheid mij treffen kan. Genoeg, er ging geen dag voorbij, waarop niet iets, niet veel belangrijks voorviel. Geen dag verliep er, waarop Commandant KRUGER of een der broederen kerkeraden, mij niet iets nieuws, iets wetenswaardigs aangaande land en volk voor oogen stelde. Hier leerde ik, om niet te veel te zeggen, hier leerde ik veel nieuws aangaande de streken, welke soms door jagers worden bezocht; aangaande den vorm der regeering, het onderling verband der partijen, der Commandanten, der Hoofden in de Overvaalsche Republiek; — aangaande deszelfs verhouding tot de Kaffers, die daarin woonachtig zijn. Maar een ieder gevoelt, hier is noch tijd, noch plaats ter bespreking van deze punten.

Op Maandag lieten wij de gemeente gaan, en reisden terug, geleid door den jongen Veldkornet PAUL KRUGER, van *Lijdenburg*. Van de plaats van den Heer STORK opende zich voor ons een heerlijk terugzigt op het dorp, dat wij daareven verlaten hadden. Aan de vlakke helling van de *Magaliesbergen* gelegen, heeft *Rustenburg* een ruim uitzigt naar O. en N.-W. Men noemt het dorp vruchtbaar. Er is een tamelijk standhoudend en sterk water, niet onderhevig, gelijk *Potchefstroom*, aan hagelslag en rijp, bieden *Rustenburg* en de omstreken daarvan, den landbouwers meerdere voordeelen aan. Men zegt, dat de zuidelijke helling der *Magaliesbergen* in natuurschoon de Noordelijke overtreft, en vooral rijke wateren heeft. *Rustenburg* heeft eene luchtige kerk, groot genoeg voor een duizend menschen, die eene plaats begeeren. Er zullen er nog niet veel meer dan duizend huizen, indien al, zijn.

Nu benamen de bergen ons, die ons hadden voort te spoeden, eerlang *Rustenburg*. Op den avond van den volgenden dag waren wij reeds door de *Zwarte Ruggens* heen, hadden onzen gastheer, P. PRETORIUS, eenen zoon van den waardigen ouderling van dien naam, en onzen ouden vriend ROBBERTSE gegroet, en ons, onder geleide van zijnen zoon, den broeder Diaken FRANS ROBBERTSE, met het aangezigt naar de *Moriqua* gewend. De „Zwarte Ruggens”, die, zegt men, naar onze Zwarte Ruggens gelijken, en daarom dien naam dragen, vormen eene streek, die, hoewel niet al te overvloedig van water voorzien, nogtans voor den landbouw en veeteelt zeer geschikt is. Daar heb ik heerlijke lemoenboomen, in volle kragt, gezien; en vernam, dat alle soorten van vruchtboomen wel voldoen. De vruchten worden van hier reeds naar *Bloemfontein* en elders gebracht.

Wij haastten ons nu in Westelijke rigting voort, door onbewoonde en bewoonde streken, totdat wij, aan gindsche zijde van de *Moriqua* eene schoone welbebouwde streek vonden. Vriendelijke bewoners vergezelden ons naar de *kerkplaats*, in de streek genaamd *Klein-Moriqua*, eene liefelijk gelegen hoeve, toebehoorende aan den Heer MARNEWICK. Ook daar was eene talrijke gemeente verzameld, en bijzonder *verblijdend was het ons, te zien, dat er waren, die eene betere gelegenheid aan den dag legden, dan de lezer zich herinnert, dat zij op eene zijner vorige reizen tegen den broeder MURRAY hebben bewezen. God had gesproken.*

Het huisgezin van JAN ENSLIN, het hoofd van eene fantastische partij, die ik ook wel Jeruzalem-gangers heb hooren noemen, was uitgestorven en velen zochten thans den troost des Evangelies, die, eenigen tijd geleden, weigerden naar hetzelfde te hooren. Doch ook nu waren eenige huisgezinnen weggebleven schoon zelfs de kinderen van de „profetes” dier gewesten, hunne kleinen ten Doop kwamen aanbieden; en een paar ons gulhartig beleden, hoe het hun smartte, dat zij zich vroeger ook hadden laten meeslepen. De partij, waarop ik doel, schijnt bij den dood harer aanvoerders uitgestorven te zijn. De overgebleven zijn alle bezitters van plaatsen. En bij de jongelieden schijnt er eene vaste overtuiging te zijn ontstaan, dat het plan, om naar Jeruzalem over land te gaan, als hopeloos moet worden opgegeven. Het was een mijner vragen op de aanneming: „Waar is Jeruzalem?” „Kan men van hier over land daar heen reizen?” Lachend antwoordde één der jongelieden: „Mijnheer, hij zou moeten vliegen!”

De ouderling MOCKE was kort geleden gestorven en er was niemand om zijne ledige, zoo waardiglijk vervulde plaats in te nemen. De beide broeders diakenen GROBLER en ROETS weigerden ons hunne hulp niet. In de nabijheid van de kerkplaats was de woonplaats van den Heer INGLIS, en een weinig verder die van den Heer EDWARDS; zendelingen, wier namen in den laatsten tijd, helaas! maar al te ruchtbaar zijn geworden. Er was eene goede verstandhouding, vooral tusschen den Heer INGLIS en de boeren der omstreken, en beide spraken zij met veel lof van den Heer SCHOLZ, sints overwinnaar van SECHELI, die ook niet ver van de kerkplaats woont. Zigtbaar was ons de weldadige invloed, dien de omgang met den Heer INGLIS op sommige boeren had; en nooit heeft hij geweigerd, waar hij kon, aan sterfbedden of elders het Woord van Christus te spreken. Maar dit alles heeft nu opgehouden. En thans is er, in het ruime gebied van het Overvaalsche, misschien niet meer dan één verkondiger des Evangelies bij blank of zwart! Ik weerhoude mij van eenige aanmerking op dit alles. Slechts éene vraag kan ik niet nalaten te doen. Ik doe deze vraag den Heer PIET SCHOLTZ, den oud-ouderling, thans Landdros van Staaden; den Edelen Volksraad; ik vraag eenen iegelijken welgezinden broeder in het Overvaalsche: „Wilt gij beletten, dat er aan de honderden en duizenden Kaffers, die in uw gebied wonen, het Evangelie wordt verkondigd? En antwoordt gij: neen! ziet dan toe, of de weg hiertoe niet reeds is geopend, door de verdrijving der zendelingen!”

Toen onze arbeid was afgeloopen, bezochten wij de streek waar de Zendelingen arbeidden, met veel genoegen. Het is een land, vruchtbaar en waterrijk; een land van koren en metaal. Wij keerden toen de volgende dag begon te dalen, terug, niet weinig verkwikt door hetgeen wij gezien en genoten hadden. Nu zetteden wij de reis voort, over de plaats van den hulpvaardigen vriend BUIS, waar ZILKAATS eens woonde en LINDLEY, de broeder van goed gerucht en vele verdiensten aan onze landgenooten, in vreeze leefde, totdat de commando onder HENDRIK POTGIETER, het land van den dwingeland bevrijdde. De plaats heet: LINDLEY'S POST. Van gindschen bergrug, dien men u hier met den vinger wijst, zag ZILKAATS het aan, hoe de zijnen verslagen werden en vluchtte.

Nu gingen wij onder goed geleide naar MALEMONE, waar wij langs den weg eenen druipkelder bezochten, en over de Malopo, waar mijn reisgenoot,

den Zendeling LUDORFF en ik later eene wonderlijke grot, en een wijden, in vaste rots aanwezigen waterbak van onbekende diepte bezocht. De broeder LUDORFF, die èn als Evangeliedienaar èn als geneesheer de aan *Maloppa* wonenden uit liefde behulpzaam is, kwam ons voor de verdere reis „Gods zegen” wenschen. De waardige VAN DER MERWE werd onze gids, langs den eenzamen weg, die ons slechts de langgewenschte vreugde aanbood van het gezicht van zeven leeuwen en leeuwinnen, die voor ons weken. Langs dezen weg zag ik ook voor het eerst eenige van de ongelukkige *Bosjesman-Kaffers*, naar hunne ligte kleur ook wel „*Kalle-Harre*” genoemd. Zij zijn de slaven van andere Kaffers, of leven zonder woning, van de jagt, zelfs van allerlei ongedierte.

Van *Hartebeestfontein*, de plaats van den broeder-Diaken WESSEL BADENHORST, die velen de kostbaarste plaats in het Overvaalsche achtten, was het niet ver meer naar de *kerkplaats voor de menschen aan Onder-Vaalrivier*. Ook aldaar waren er velen. En toen de diensten aldaar waren vervuld, als overal elders, *bevonden wij ons op den bepaalden dag te Potchefstroom*, aan de Mooirivier terug, waar, bij de blijdschap der broederen kerkeraden en der gemeente, ook de dankbaarheid werd uitgedrukt over onze, door zoovele gevaren heen, gelukkig volbrachte reis. Hier troffen wij nog de talrijkste gemeente aan. De kerk bevatte haar niet, weshalve wij tweemaal op den voormiddag hadden te prediken, opdat een ieder plaats kon verkrijgen. De overige diensten werden door ons met vreugde en zegen verricht. Mijne belofte werd voldaan, door de aanneming van allen, die blijken gaven, dat zij gedurende den tijd onzer reis, ijver hadden aangewend, ter verkrijging van kennis in Gods Woord. *Menig gewigtige zaak werd door ons, aan het hoofd van den kerkeraad, tot een gewenscht einde gebragt*. En toen namen wij, bedroefd maar onder vele liefelijke herinneringen, die onuitwischbaar blijven, afscheid van de gemeente en van de lieve broederen; velen van wie ik op aarde gewis niet weer zien zal, maar toch eens daarboven, door Gods genade.

„Moge onze arbeid niet ijdel zijn gebleven!” was de bede voor het Overvaalsche, waarmede ook eindelijk mijn broeder en ik van elkander afscheid namen. En: „mogen deze regelen den lezer eene opwekking zijn, om, gedachtig aan onze Overvaalsche broederen, voor de bediening der genade, waarmede God hen bevoorregt, door gezindheid en wandel, dankbaarheid jegens Hem te betoonen!” is de bede, waarmede U groet, geliefde lezer, Uw Broeder in Christus,

J. H. NEETHLING Hz., V. D. M.

Zwartebergen, April 1853.

HOOFDSTUK XI.

Officieele bewijzen voor het voorgaande hoofdstuk.

(Vijfde Vervolg).

Apologie: schrijven der Synodale Commissie.

(Wij lezen in de Geref. Kerkbode van Zuid-Afrika, No. 22, van Zaterdag 29 October 1853, blz. 345—358, het volgende):

„DE KERK IN HET TRANSVAALSCHÉ”.

„De Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika heeft zich de belangen harer gemeenten niet aangetrokken, die zich het Koloniaal gebied hadden onttrokken.” Deze beschuldiging tegen haar in de Nederlanden ingebracht, is vroeger in de *Kerkbode* met daadzaken weerlegd. Het is dus niet noodig, op het vroeger beweerde en weerlegde terug te komen. De schriftelijke dankerkentenissen der Uitgewekenen, voor hetgeen ten hunnen opzichte door de Synode is verrigt, blijven, ter logenstraffing der beschuldigers, wie en waar zij ook zijn mogen, in de ook door den druk bekend gemaakte archieven bewaard. Er is in de Kolonie zelve een partij, genoeg bekend, wier toeleg schijnt te zijn, de daden en handelingen van het kerkbestuur, en, met dezelve, het bestuur zelve, door onjuiste aanmerkingen ter bespotting prijs te geven. En niet om het gedrag der kerkelijke vergaderingen tegen deze te regtvaardigen, maar om de leden der gemeenten door een kort en duidelijk overzicht van hetgeen ten opzichte der Uitgewekenen is gedaan, zelve te doen oordeelen, of het waar zij, dat de Synode ontrouw geweest zij aan zichzelf en aan de gemeenten, die zich zoo plotseling aan haar toezigt hadden onttrokken, nadat hare wenschen om vereenigd te blijven waren toegestaan, nemen wij de pen op om de volgende daadzaken hun voor te leggen.

Toen in het jaar 1849 de *derde* Commissie van het Transvaalsche terugkeerde, nadat de landen tusschen de Oranje- en Vaalrivieren, alwaar zij ook gemeenten had gesticht, aan de Kroon waren getrokken, lezen wij in het gedrukt verslag:

„Diep gevoelen wij echter, dat enkel bezoeken van Leeraars uit de Kolonie, en alle andere middelen, zonder den geregelden dienst van vastgestelde Leeraars, slechts van weinig nut zullen bevonden worden voor onze uitgewekene Broeders! Bekend geworden zijnde, toen wij op onze terugreis te *Graaff-Reinet* waren, met den WelEerw. Heer A. MURRAY Jr., van wiens ijver en bekwaamheid voor het heilig dienstwerk wij de gunstigste denkbeelden opgevat hadden, en van hem zijne bereidvaardigheid vernomen hebbende, om tenminste voor eenigen tijd, in dat uitgestrekt veld van geestel'jken arbeid gebezigd te worden, hebben wij de vrijheid genomen, toen wij de Memorie

van den Kerkeraad van *Bloemfontein*, waarvan vroeger melding gemaakt is, aan Zijne Excellentie Sir HARRY SMITH, Harer Majesteits Hoogen Commissaris, inleverden, Z.Eerw. aan te bevelen tot de bediening des Evangeliums in de gemeente van *Bloemfontein*, en tot het consulentchap van de gemeenten van *Rietrivier*, *Smithfield* en *Winburg*, totdat één of meer Leeraars voor deze parochiën zullen zijn aangesteld. Aan deze aanbeveling heeft Zijne Excellentie alreede gevolg gegeven, en wij hopen, dat onder den Goddelijken zegen, de arbeid van dezen onzen Broeder strekken moge tot het eeuwig heil van velen, in die ver verwijderde oorden. Dan, wat is één Leeraar voor zulk een uitgestrekt land en voor zulk eene bevolking? En vanwaar zullen de gemeenten in de *Souvereiniteit* en over de *Vaalrivier* voorzien worden, indien niet uit den boezem onzer Koloniale Kerk? Het gebrek aan Leeraars, zoowel binnen als buiten de Kolonie, en de dringende aanzoeken, die van zoovele plaatsen geschieden om voorzien te worden, behooren het gevoel van elk edel hart, dat ons Sion bemint, op te wekken, en allen aan te sporen om de krachtadigste middelen in het werk te stellen, tot de oprigting van het *Theologisch Seminarium* in deze volksplanting, van hetwelk alleen wij met grond verwachten kunnen, dat in de behoeften onzer Kerk voor de toekomst voorzien kan worden."

Ds. MURRAY had eenen uitgebreiden werkkring in de *Souvereiniteit*, alwaar hem eerst in 1850 een hulp werd toegeschikt door de aankomst van den Leeraar van *Winburg*. Op aanbeveling der Synodale Commissie bezocht hij ook herhaaldelijk het Transvaalsche, hetgeen tevens geschiedde door den Leeraar van *Burgersdorp* en van *Winburg*. De Commissiën, derwaarts afgevaardigd, gaven telkenmale bij hunne terugkomst het verlangen te kennen, door die verafwonenden onbewimpeld geuit, dat men voor hen in het geestelijke zou blijven zorgen, dat zij met onze Synode verbonden mogen blijven. Zoo schreef de Kerkeraad van *Potchefstroom*: — *„Wij verzoeken de Synode ons toch niet te willen vergeten, maar dat onze gemeente toch altijd in verband met de Synode mogte staan.”* De brief was geteekend door H. S. LOMBAARD (Landdrost); F. G. WOLMARANS en D. JACOBSE (Ouderlingen); en Ç. A. BOTHMA, W. J. BADENHORST, S. P. VILJOEN, P. F. STRIJDOM (Diakenen). En in de volgende bewoordingen drukten die van *Magaliesberg* zich uit: — de brief was geteekend door A. H. POTGIETER (Hoofd-Commandant), G. J. KRUGER (Commandant), A. W. PRETORIUS, H. F. BÜHRMANN, N. J. T. BASSON (Veldkornet), P. N. MINNAAR (Veldkornet), J. VAN WIJK (Veldkornet), J. H. GROBLER (Veldkornet), T. J. KRUGER, P. S. VAN STADEN (Ouderling), C. J. KRUGER (Diaken), J. F. SCHUTTE (Diaken): *„Ach! mogt de dag toch niet verre verwijderd zijn, dat ook wij eenen waardigen Herder des Heeren onder ons mogten zien verschijnen, om voortdurende onder ons werkzaam te zijn, en indien wij dan mede als eene gemeente onder de Zuid-Afrikaansche Hollandsche Gereformeerde Synode opgenomen en bestuurd mogten worden, dan, ja dan, zouden wij nog weder hope krijgen, dat de zon des vredes en des geluks ons weder opnieuw beschijnen zoude.”*

Deze verzoeken werden door de Synodale Commissie aan de eerstvolgende Synode voorgelegd (in het jaar 1852); daar de Commissie, uithoofde vooral ook van eenige wetsartikelen, de magt niet had, tot de inlijving te besluiten. De Transvaalschen, al meer en meer ingenomen met den Bloemfonteinschen Leeraar, die hen

van tijd tot tijd bezocht, beriepen hem eenparig tot hunnen Leeraar, doch hoe gaarne hij aan hunne bede gehoor zoude hebben willen verleen, gevoelde hij zich gedrongen hun een weigerend antwoord te zenden. Zij lieten zich daardoor niet afschrikken, het verzoek te herhalen, maar schreven daarover aan de Synodale Commissie in de volgende bewoording:

Rustenburg, aan Magaliesberg, 28 April 1851.

*Aan de HoogEerw. Synodale Commissie der
Ned. Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika!*

„De ondergeteekenden erkennen bij dezen eerbiedig en dankbaar de ontvangst van UH.Eerw. brief, d.d. 20 Maart j.l., in antwoord op het verzoek van een groot aantal leden der gemeenten in deze gewesten, met betrekking tot de beroeping van den WelEerw. Heer A. MURRAY JR. Niet twijfelende aan UH.Eerw. gezindheid om onze geestelijke belangen in alles zooveel mogelijk te bevorderen, wenden wij ons wederom tot UH.Eerw. Commissie.

„Tot ons leedwezen heeft Z.W.Eerw. gemeend voor deze onze beroeping te moeten bedanken, doch de reden door Z.W.Eerw. opgegeven, voor dat bedanken, is zoodanig, dat wij nog niet geheel de hoop hebben laten varen, dat een tweede beroep met beter uitslag bekroond zal worden, indien het ons maar gelukken mag, UH.Eerw. vermogende tusschenkomst in de zaak te verkrijgen.

„Bij het inroepen van deze tusschenkomst, willen wij UH.Eerw. opmerkzaam maken, op de redenen, waarom wij het zoo wenschelijk achten, den WelEerw. Heer A. MURRAY JR. in ons midden geplaatst te hebben als vasten Leeraar. Deze redenen bestaan in de algemeene en onbepaalde achting en liefde, jegens Z.Eerw. gekoesterd; de bewonderenswaardige eensgezindheid der gemeenten in het verlangen naar hem, niettegenstaande de verdeeldheid, die ongelukkig in zoovele andere zaken onder ons gevonden wordt; de wantrouwende schuwheid van velen, omtrent het beroepen van een vreemden, hun onbekenden Leeraar, waartoe ook onze landsomstandigheden veel bijdragen, en eindelijk in den grooten zegen, alreeds zoo zichtbaar op Z.Eerw.'s arbeid onder ons geschonken. Dit alles overwegende, kunnen wij de eenparige roepstem der gemeenten niet anders beschouwen, dan de roepstem van Gods voorzienigheid.

Wij bepalen dan UH.Eerw. aandacht bij het volgende uittreksel van ZEerw. brief, waarin ZEerw. voor ons beroep bedankt: „De banden, waardoor ik van den Heere met deze gemeente ben vereenigd, zijn te sterk en te nauw, dan dat ik ze zoude kunnen verbreken, zonder de duidelijke aanwijzing van den Heer zelve. En eer dat ik een ander zag, aan wien ik degenen, die God bijzonder aan mij had toevertrouwd, kon overgeven, zag ik den weg niet open om deze gemeente te verlaten.”

„Deze oorzaak van Z.WelEerw. bedanken en de wenschelijkheid, dat hij tot verandering van besluit moge gebragt worden in aanmerking nemende, wenden wij ons tot UH.Eerw.; ootmoedig maar dringend smeekende, dat er, zoo mogelijk, voorziening moge gemaakt worden voor die gemeenten, welke thans onder het opzigt van den WelEerw. Heer A. MURRAY JR. staan, opdat alzoo de vurige wensch van al de ingezetenen dezer gewesten verkregen

worde, en *de beklagenswaardige toestand van zoovele duizenden herderlooze leden der Gereformeerde Kerk*, die tevergeefs om een Leeraar zoeken, toch een einde nemen moge.

„Vertrouwende en biddende, dat UH.Eerw. Commissie in staat moge zijn den *een of anderen Leeraar onzer Kerk* te bewegen, zich naar de gemeente van *Bloemfontein* te begeven en deze gewesten voor een algeheele verwoesting te bewaren, noemen wij ons,

UHoogEerw. geringe Dienaren en Broeders,

F. G. WOLMARANS.	S. H. GROBLER.
H. J. PRETORIUS.	C. H. BOTMA.
P. J. VAN STADEN.	J. A. BEETGE.
J. F. ROBERTSE.	J. H. SCHUTTE.
C. J. H. KRUGER.	

Ouderlingen en Diakenen der Nederduitsche Gereformeerde Gemeenten van Potchefstroom, Rustenburg en Lijdenburg.

De brief werd in ernstige overweging genomen. De Synodale Commissie had geene vrijheid, den WelEerw. MURRAY te bewegen *Bloemfontein* te verlaten, voor en aleeer, zooals hij verlangde, zijne plaats zoude kunnen worden vervuld, — *maar besloot, daar zij de belangen dier gemeenten aan de Synode zoude voorleggen, andermaal eene Commissie tot de verst afgelegenen af te vaardigen, waarvan zij aanschrijving deed aan die gemeenten.*

Leeuwenrust, 30 Sept. 1851.

Aan de Eerw. Ouderlingen en Diakenen der Gereformeerde Gemeenten van Potchefstroom, Rustenburg en Lydenburg.

Waarde Broeders in onzen Heere Jezus Christus!

De Synodale Commissie heeft in ernstige overweging genomen uwe letteren van den 28sten April, dat zoo spoedig mogelijk voorziening moge worden gemaakt, voor de gemeenten, welke thans onder opzicht staan van den WelEerw. A. MURRAY Jr., opdat alzoo de vurige wensch van al de gemeenten uwer gewesten verkregen worde, om Zijn WelEerw. tot uwen Leeraar te mogen hebben. De Synodale Commissie niet kunnende beschikken over de standplaats van eenen Leeraar, zoolang die niet vacant is, en tevens bekend geworden zijnde met de bezwaren, door den WelEerw. A. MURRAY zoo duidelijk aan ulieden opengelegd, waarom hij aan uwe bede niet kon voldoen, had geene vrijheid Zijn WelEerw. het voorstel te doen, zijne bediening te *Bloemfontein* neer te leggen, omdat ook daardoor het meerendeel der Gemeenten in het Transgariëpsche van de openbare genademiddelen zoude verstoken zijn. *De Synodale Commissie heeft echter, op voorstel van haren Voorzitter, besloten, wederom eene Commissie tot ulieden af te vaardigen, om in uwe geestelijke behoeften te voorzien, en daartoe benoemd den WelEerw. Heer A. MURRAY Jr. van Bloemfontein en den WelEerw. Heer J. H. NEETHING Hz.*

van *Prins Albert*. Beide Leeraars zullen, dat vertrouwen wij, ulieden welkom zijn, daar zij komen om de belangen van het Godsrijk onder U te bevorderen en voor hunne afhaling, transport en tehuis bringing door ulieden wel met genoeg zal gezorgd worden. Van den WelEerw. Heer MURRAY Jr. dien gij zoo dringend bij u verlangt, zult gij de noodige aanschrijving ontvangen. Dat de dienst dezer Godsmannen tot rijken zegen voor ulieden allen zijn moge, en voor ulieden waarlijk lieflijk mogen zijn geweest, de voeten dergenen die U vrede hebben verkondigd door het bloed des kruises, — is onze vurige bede.

„Mogte het gebeuren, dat door de thans uit Europa verwacht wordende Leeraars, deze of gene een beroep aanneme in het Transgariepsche, zoo hebben wij hoop, dat aan uw uitgedrukt verlangen zou kunnen worden voldaan. Met u toch wenschen wij van harte, dat in elk uwer gemeenten een gevestigde voorganger zij, in den dienst van onzen Heer en Zaligmaker.

Dat de Heere der Kerk onze gebeden verhoore, en uwe geestelijke behoeften rijkelijk vervulle, is de bede van, waarde Broeders,
Uw heilwenschenden Dienaar en Broeder in den Heere,

A. FAURE, *Predikant,*
Scriba der Synodale Commissie.”

Voorwaarden waarop de inlijving onzer Transvaalsche zusterkerk plaats vond.

Wat door die Leeraars werd verrigt, is door den druk bekend gemaakt. *De belangen der Transvaalsche gemeenten werden met veel hartelijkheid bepleit in de Synodale Vergadering van October 1852. Zij hadden Ds. NEETHLING opgedragen, te willen zorgen, dat zij tot de Synode bleven behooren. Dit later verzoek, bij monde van beide Leeraars MURRAY en NEETHLING voorgedragen, werd, met de vroegere, in ernstige overweging genomen. De wetsartikelen werden veranderd, om elke hinderpaal ter vergunning van het begeerde uit den weg te ruimen. In de Synodale Vergadering werd gelezen, wat de Volksraad verklaard had te zullen doen ten opzichte van het kerkbestuur en het onderhoud van Leeraars, en om de zaak volledig beslag te doen krijgen, werd eene Commissie benoemd, om alles te regelen, wat tot de wettige en geregelde inlijving vereischt werd. Die Commissie (bestaande uit Di. P. E. FAURE, G. W. A. VAN DER LINGEN, D. VAN VELDEN, A. MURRAY Jr. en H. E. FAURE) diende haar rapport in op den 21sten October, luidende aldus :*

„Wij ondergeteekenden, gecommitteerd tot het ontwerpen van bepalingen, waarop de Transvaalsche gemeenten in onze Kerk zouden worden inge-

lijfd, zoo hebben wij de eer te berigten, dat wij gelezen hebben den brief, door de gecombineerde Kerkvergadering, gehouden te *Potchefstroom*, gericht aan den H.E. Volksraad van het Overvaalsche, welken wij hierbij voegen.

Na rijp overleg is uwe Commissie tot het besluit gekomen, het volgende UH.Eerw. aan te bevelen, ten opzichte van bovengenoemde gemeenten :

1. De inlijving van de Overvaalsche gemeenten worde daargesteld.
2. De door den H.Ed. Volksraad beantwoorde vragen, zijn de vastgestelde voorwaarden, waarop die inlijving plaats hebbe.
3. Deze gemeenten worden geheel en al bestierd naar de wetten en bepalingen van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika, met inachtneming van de door den Volksraad beantwoorde vragen.
4. Zij worden verklaard te behooren tot den Ring van Transgariëp.
5. Zij zorgen voor de reiskosten hunner afgevaardigden naar Ring en Synode, terwijl de Synode van die gemeenten geene fondsen daartoe verwacht.
6. De Synode houdt zich niet verantwoordelijk voor het salaris der predikanten, hetwelk door den H.E. Volksraad gewaarborgd wordt."

(Bijlage).

Potchefstroom, 22 Mei 1852.

Aan den H.E. Volksraad.

H.Edele Heeren!

„In onze Kerkeraadvergadering, gehouden op gisterenavond, in tegenwoordigheid van de beide geëmmiteerden der H.Eerw. Synode onzer Gereformeerde Kerk, de Heeren MURRAY en NEETHLING, hebben wij opnieuw in ernstige overweging genomen, de zaak, die op onze burgerlijke en geestelijke welvaart eenen zoo overwegenden invloed moet uitoefenen — *wij bedoelen het beroep van eenen Leeraar voor onze gemeenten*, benevens de vragen, die hieruit als vanzelf onder de aandacht kwamen. Tot de behartiging dezer zoo gewichtige aangelegenheid, bevond zich in ons midden, de Heer F. SCHUTTE, daartoe afgevaardigd door den Kerkeraad van *Rustenburg*, terwijl het bleek, dat de beide Leeraren door den Kerkeraad van *Lijdenburg* tot even hetzelfde waren gevolmachtigd. Het is dus *in*

naam van de geheele gemeente van ons land, dat wij de vrijheid nemen, ons tot U te wenden, met de dringende bede, dat door U het volgende in ernstige overweging worde genomen.

„De Heer SCHUTTE verzocht vrijheid, den last, wiens vervulling hem van *Rustenburg* in ons midden heeft gebragt, te vervullen. Het is de wensch, verklaart hij, zijner gemeente, dat opnieuw een Leeraar worde beroepen, in de levendige hoop, dat nu in de geestelijke behoeften der maatschappij zal worden voorzien. Hij is thans afgevaardigd, om, met den Kerkeraad van deze gemeente, alles, dit beroep aangaande, in orde te brengen. Welke stappen zijn ons, vraagt hij, nu te nemen? Hij deelt de vergadering mede, dat de WelEerw. Heer NEETHLING, daartoe door zijnen Kerkeraad, gelijk reeds vroeger door die van *Lijdenburg*, was verzocht, voorloopig op zich heeft willen nemen, de belangen der gemeenten alhier, in de aanstaande zitting der Gereformeerde Synode te behartigen.

„De Heer NEETHLING neemt nu het woord, en deelt der vergadering mede, dat hij aan dit onderwerp veel van zijne gedachten heeft gewijd. Hij wil, met biddend opzien tot God, alles in zijn vermogen aanwenden, om zoo spoedig mogelijk een bekwamen, ijverigen, Godgewijden Leeraar alhier te zien arbeiden — maar verklaart, dat het hem onmogelijk zal zijn, tot dat doel te arbeiden, voor en aleer hij een bevredigend antwoord op de volgende vragen zal hebben ontvangen:

1. Zal de Leeraar, herwaarts beroepen, lid blijven van de Synode der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika? En blijven de gemeenten aan deze zijde, hoewel *burgerlijk* afgezonderd, geestelijk onder het gezag van de Synode?
2. Zal aan een Leeraar een jaargeld, naar bepaling van vroeger Rds. 3,000 (drie duizend), worden toegekend en door den Raad, op gezette tijden aan hem worden betaald, gelijk dit in de Kolonie door het Gouvernement geschiedt?
3. Zal de Raad erkennen, dat de Leeraar, in de uitoefening van zijn *geestelijk* ambt, geheel vrij is van alle *wereldsch* gezag?
4. Zal de Raad eenige aanklagt in het geestelijke, tegen den Leeraar geopperd, terstond verwijzen naar eene *Commissie van geestelijk toezigt*, of van den Kerkeraad der gemeenten?

„Daarentegen drukt de Heer NEETHLING zijn bepaald gevoelen uit:

- „1. Dat elk beroep *nu* of *later* door den Kerkeraad dezer gemeenten te doen, eerst *ten goedvinden* aan den Raad zal worden voorgelegd;

„2. Dat eenig *burgerlijk* vergrijp van den kant van den Leeraar *strafbaar* is door den Raad.

„De vorderingen gedaan in deze vier vragen, worden nader door den Heer NEETHLING toegelicht, als *in het minste niet gevaarlijk voor de burgerlijke vrijheid dezer gewesten*. De Leeraar toch, die herwaarts komt, erkent en eerbiedigt het *burgerlijk* gezag van den H.E. Volksraad, *als van God verordende Overheid des lands*, EN STAAT MET GEENE ANDERE REGEERING IN VERBAND ALS ONDERDAAN. De Leeraar is verantwoording schuldig in *leer en wandel* aan den Kerkeraad der verschillende gemeenten. wier zielzorg hij waarneemt, en, tezamen met dezen Kerkeraad, geeft hij verantwoording aan de Synode van de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika. *De SYNODE bemoeit zich in het minste niet met de BURGERLIJKE belangen dezer gewesten*. De Synode houdt een wakend oog over het *geestelijk* leven der zielen alhier. Hare vraag zal niet zijn: Wat doet de VOLKSRAAD in het Overvaalsche? Maar wat doen Leeraars en Kerkeraden aldaar, om de zielen naar den Heiland te brengen en ze in kinderlijk geloof bij Hem te bewaren? *De Synode heeft geen belang om deze gewesten onder Engelsche overheersching, maar de zielen hier, onder het koninkrijk van Jezus Christus te zien gebracht*, — en „Zijn Koninkrijk is niet van deze wereld”. *Daarin is geen gevaar hoegenaamd voor de burgerlijke vrijheid der maatschappij*. En slechts wanneer de H.E. Volksraad de gemeenten hier wil beschouwen, als staande in kinderlijke betrekking met de Synode der Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, kan hij besluiten en beloven zijne krachten te wijden aan eene zaak, voor den bloei niet slechts in het geestelijke, maar, gelijk vanzelf spreekt, ook in het maatschappelijke zoo onontbeerlijk: „*de komst van eenen Leeraar herwaarts*”.

„Niet slechts is de erkenning van het geestelijk gezag der Synode aan geen het minst gevaar verbonden, *het gezag der Synode is een waarborg tegen alle traagheid of willekeur van den kant van Leeraar en Kerkeraad*, die aan haar verantwoording schuldig zijn, waarbij blijken moet, of alles ordentelijk en eerbaar is toegegaan. *Het gezag van de Synode is een waarborg tegen het indringen van vreemde en valsche leerstellingen*. Elke jonge Leeraar *moet*, eer hij beroepbaar wordt verklaard, worden onderzocht door de Synodale Commissie en dáár de belijdenis onzer vrome voorvaderen eigenhandig onderteekenen; zooveel als onder eede verklaren, dat hij ze gelooft, en beloven, dat hij ze leeren zal. Maar zijn deze gewesten *los* van de Synode, wie is *hier* in staat om de zuiverheid van de leer, die

gepredikt wordt te *onderzoeken*? Neen! dan zag hij den tijd komen, *dat deze gewesten een toevluchtsoord wierden voor menig valschen Leeraar*, en wie zoude, met een vooruitzigt als dit, zijne hand kunnen leenen aan deze zaak, indien daar niet op vasten grond wordt gebouwd? En dien grond beschouwt de Heer NEETHLING te zijn, eene kinderlijke verbindtenis, *in het geestelijke*, met de Synode der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika.

„Wat aangaat No. 2, zal de Raad, naar de meening van den WelEerw. NEETHLING ligtelijk kunnen zien, dat het pligt, maar niet minder voorregt is, den Leeraar zijn onderhoud te verschaffen, opdat hij, zonder zorg, in gebeden en bij den strijd voor de zielen kan volhouden. De som van Rds. 3000 wordt ligtelijk gevonden in eene zoo talrijke gemeente als deze, door eene kleine belasting op elk lidmaat, naar goedvinden van den Raad. Ja, er blijft het vooruitzigt, dat er binnen weinige jaren een tweede Leeraar zal kunnen beroepen worden. Ook is het *noodig*, dat er geen ander borgschap dan het *woord* van den Raad besta, opdat de Leeraar, vrij van *elk* mensch, zijnen pligt in de uitoefening van kerkelijke *vermaning* en *tucht* zal kunnen doen. Tevens zal ook, naar de zekere verwachting van den Heer NEETHLING, de Raad binnenkort ondervinden, dat die uitgaaf eene besparing is; *ja, ruim gewin daarvan inoogsten, wanneer de oneenigheid van het tegenwoordige geslacht verdwijnt, en het opkomend geslacht toeneemt in verstand, arbeidzaamheid, deugdzaamheid, door de verkondiging en de kracht van het kruis van Christus*. De *Overheid* dezer gewesten zij alzoo de voedster der Kerk, en zal daarin den rijksten loon van Boven ontvangen.

„Niet minder is het noodzakelijk, dat vragen 3 en 4 alhier, gelijk in alle Hervormde landen, worden erkend en in het oog gehouden. Spreker toont aan, dat dit geen gevaar in zich heeft voor den burgerlijken arm. De Raad zoude nimmer aan eene geestelijke regtbank de magt kunnen toekennen, om over de wereldsche aangelegenheden uitspraak te doen; even onmogelijk is het omgekeerde geval. De Gereformeerde Kerk erkent, *in het geestelijke, alleen* het gezag van Gods Woord en de verordeningen van de Synode en van den Kerkeraad. Eveneens moet het een artikel z'jn van de wet des lands: „dat Leeraar en Kerkeraad niet kunnen worden verklaagd of gedagvaard, voor eenige wereldsche regtbank, wegens eenig woord of uitspraak, ter goeder trouw en ter uitoefening huns geestelijken pligts, overeenkomstig de verordening der Synode gevraagd of gesproken”. Is Leeraar of Kerkeraad te laken, hebben zij verkeerd gehandeld of wille-

keurig? Welaan! de verongelijkte vervoegte zich bij de *kerkelijke autoriteiten*; het consistorie, bestaande uit de Kerkeraden der verschillende gemeenten en vandaar, bij appèl, naar de Synode. Ziedaar wat onze ware Gereformeerde Kerk verordent, en wat, naar het gevoelen van den Heer NEETHLING, ook de Raad mag erkennen, zonder eenige vrees of schroom.

Daarentegen geeft de Heer NEETHLING der vergadering te kennen, dat het zijn gevoelen is, dat *elk* beroep, *nu* of later door den Kerkeraad dezer gemeenten te doen, vóór de verzending, ter goedvinding of autorisatie aan den Raad zal worden voorgelegd, en dat de Leeraar voor eenig *burgerlijk* vergriep aan den Raad verantwoording schuldig is.

„Aldus, oordeelt de spreker, behouden beide partijen, Leeraar en Kerkeraad ter eenre en de H.E. Volksraad ter andere zijde, hunne regten en vrijheden. De Volksraad oordeelt *niet* over de bekwaamheid in het geestelijke van eenen Leeraar, maar — of de beroepen Leeraars de blijken hebben gegeven, van gevaarlijk te zijn voor de rust en de vrijheid van den Staat. En, is hij burger der maatschappij, vanzelf is hij dan ook onderhevig aan de straffen voor eenig burgerlijk misdrijf, gelijk de Leeraren het in de Kolonie zijn. Hij twijfelt geenszins of de Raad zal, naar de wijsheid die hem gegeven is, de hoogste voorzigtigheid gebruiken, in het aannemen van beschuldigingen tegen den Leeraar, de uiterste strengheid in het straffen van valsche geruchten, uit ligtzinnigheid en boosaardigheid ten opzichte van hem in omloop gebracht.”

„Met deze rede van den Leeraar van *Zwartebergen* stemt de gansche vergadering overeen, en daar hij verklaart niets te kunnen doen, alear hij het antwoord op zijne vragen van den H.E. Volksraad hebbe ontvangen, besluit de vergadering zijn gevoelen als het gevoelen der vergaderden dezer gemeenten en der vertegenwoordigers der gemeenten *Lijdenburg* en *Rustenburg*, den H.E. Volksraad voor te leggen, met de vriendelijke bede, om Hoogstdeszelven inwilliging en vaststelling van de vier vragen door ons gedaan *onder de wetten des lands*, terwijl wij het goedvinden van de HoogEerw. Synode der Nederduitsche Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika over dezelve inwachten. Nog verzocht de spreker, dat hem uit de aanstaande zitting van den H.E. Volksraad gunstig, en zoo spoedig mogelijk, antwoord worde verleend, opdat hij bij leven en welzijn, in de HoogEerw. Synode, te houden in October dezes jaars, naar alle kracht de zaak der maatschappij trachte voor te staan, — in de hoop, dat het den Heere der Kerk behagen moge, — eene spoedige uitkomst in den geestelijken nood te verleenen,

opdat de burgerlijke vrijheid met geestelijken wasdom hand aan hand ga."

„De Commissie van het Transvaalsche verklaart, dat dit geschrift het origineel is van eenen brief, aan den H.E. Volksraad dier streken gerigt, door de gecombineerde Kerkeraad van gindsche gemeenten, gehouden den 22sten Mei 1852.

(Get.) ANDREW MURRAY, V.D.M., h.t. Praeses.
J. H. NEETHLING Hz., V.D.M., h.t. Scriba.

Potchefstroom, 23 Junij 1852.

Aan de WelEerwaarde Zeergeleerde
Heeren MURRAY en NEETHLING.

WelEerw. Zeergel. Heeren!

„Bij dezen geven wij UWelEerw. Zeergel. te kennen, dat de H.Ed. Volksraad, in H.Ed. zitting van 22 Junij l.l., eenen brief door UWelEerw. geschreven, in naam en op verzoek van den Kerkeraad en de afgevaardigden van onze gemeenten, ontvangen heeft. De vragen, daarin gedaan, namentlijk :

1. Zal de Leeraar, zullen de Leeraren der maatschappij, leden blijven van de Synode der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika, en blijven de gemeenten alhier, hoewel BURGERLIJK afgezonderd, geestelijk onder de zorg en het gezag van de Synode?

2. Zal aan den Leeraar een jaargeld, naar bepaling vroeger gemaakt, Rds. 3,000 (drie duizend) worden toegekend en door den RAAD op gezette tijden aan hem uitbetaald, gelijk dat in de Kolonie door het Gouvernement geschiedt?

3. Zal de Raad eenige aanklagte in het GEESTELIJKE tegen den Leeraar ingebracht, terstond vervoegen aan den Kerkeraad der gemeenten?

4. Zal de Raad erkennen, dat de Leeraar, ter uitoefening van zijn geestelijk ambt, GEHEEL vrij is van ALLE wereldsch gezag?

Heeft de WelEd. Volksraad in overweging genomen, en, na rijp overleg is H.Ed. er toe overgegaan, om gemelde vragen met *ja* te beantwoorden; weshalve de WelEdele Volksraad, U, WelEerw. Zeergel. Heer NEETHLING, als agent, ten vriendelijkste verzoekt, toch alles aan te willen wenden, wat in uw vermogen is, opdat ook wij eenmaal een Leeraar in ons midden

mogen ontvangen, teneinde de christelijke zin temeer opgewekt en versterkt worde. O! dat onze bede eens gehoord en verhoord worde, dat wij het voorregt smaken om ook een herder onder ons te zien, die de verstrooide schapen bijeen wil vergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens zulks doet, — dat geve de Almagtige God en onze Goddelijke Verlosser.

Namens den WelEd. Volksraad,

UWelEerw. onderdanige en smeevende Dienaren,

(get.) C. POTGIETER, Voorzitter."

Nadat het rapport (door de Synode) was overwogen, en de vergadering nauwkeurig had gelet op de ingediende overeenkomst, door den Volksraad en gecombineerde Kerkeraad daar getroffen, *werd tot de inlijving onder de voorgestelde voorwaarden besloten*, en tevens bepaald, dat òn aan het Gouvernement alhier, òn aan den Volksraad, kennis van die inlijving zoude geschieden; en daaraan werd voldaan, aan het eerste op den 2 November, en aan den Volksraad, met afschrift van het Rapport der Commissie, den 27 October 1852.

Wij voegen hier nog aan toe, *de officieele bewoordingen van het besluit onzer Synode*, voorkomende in de Geref. Kerkbode van 1852, blz. 370 (onderaan) *en tevens een citaat uit den merkwaardigen Herderlijken Brief, door dit H.Eerw. lichaam uitgevaardigd.*

370/371. *Officieel.*

(De HoogEerw. Synode heeft besloten):

„Dat de Gemeenten in het Transvaalsche, op hun gedaan verzoek, zullen worden ingelijfd, overeenkomstig de voorwaarden, door de Gemeenten en den Volksraad getroffen, den 22 Mei 1852, en bestierd naar de wetten en bepalingen, voor de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika. *Zij worden verklaard te behooren tot den Ring (= classis) van Transgariep.* Zij zorgen voor de reiskosten hunner afgevaardigden naar Ring en Synode, dewijl de Synode van die gemeenten geene fondsen daartoe verwacht. De Synode houdt zich niet verantwoordelijk voor het salaris der predikanten, dat door den Volksraad wordt gewaarborgd.”

Dit hoogst verblijdend feit wordt in den *Herderlijken Brief der Synode*, voorkomende blz. 375—379 van de Kerkbode van 1852, met innige dankbaarheid gememoreerd in de volgende bewoordingen:

„Het is ons stof tot veel dankbaarheid geweest, te mogen opmerken, dat

onze dierbare Kerk, onder den Goddelijken zegen, hare grenzen gedurig uitbreidende is, zoodat wij bij deze gelegenheid verblijd zijn geworden, door in ons midden te hebben de vertegenwoordigers van vele nieuwe gemeenten, zoowel binnen deze volkplanting, als van de *Souvereiniteit* en *Natal*, broeders ons dierbaar in den Heere. *Gijlieden zult ook gewisselijk met vreugde vernemen, dat de gemeenten aan de overzijde van de Vaalrivier, ofschoon onder eene verschillende burgerlijke regeering, op haar eigen verzoek ingelijfd zijn in onze Kerk. Het was ons tot ware vreugde te vernemen, dat het hare begeerte was onder ons geestelijk opzigt en leiding te blijven. Met veel belangstelling hoorden wij van die broeders, die van tijd tot tijd onder dezelve gearbeid hebben, met hoeveel vreugde en dankbaarheid zij door hen zijn ontvangen; en onze vurige bede tot den Heere is, dat het Hem in Zijne genade behagen moge, hen weldra te voorzien met Herders naar Zijn hart, die hen zullen weiden met wetenschap en verstand."*

HOOFDSTUK XII.

Beroep op de Christelijke hulpvaardigheid in Nederland.

Wij komen thans tot het donkere gedeelte der geschiedenis. Om de beteekenis van het hier volgende goed te begrijpen, moeten wij ons herinneren, dat over den geestelijken en maatschappelijken toestand van de Boeren-Emigranten, allerlei, vaak zeer overdreven berichten, in Holland aankwamen.

In 1842 hadden de Amsterdamsche Hoogleraar ROOIJENS, benevens de predikanten W. BROES, J. J. VAN VOORST, J. B. H. BRUINIER en JACOB SWART zich vereenigd om, op eigen kosten, den Boeren-Emigranten eenen Leeraar, eenen onderwijzer, en eenen aanmerkelijken voorraad Bijbels, kerk-, school- en andere doelmatige boeken te zenden, doch buiten de bewustheid van het goede gewild te hebben, hebben zij daarvan geenerlei vrucht mogen inoogsten. De onderwijzer (MARTINEAU) is door zijnen Heer tot hooger en werkkring opgeroepen en op de reize overleden, heeft hij haar

doel niet mogen bereiken. Den Predikant zijn de moeilijkheden en onheilen, die hem op de reize getroffen hebben, te zwaar geweest; hij heeft het voortzetten en volbrengen van den togt opgegeven, en daar hij in de Kaapkolonie-zelve eene plaats heeft gekregen,¹⁾ is daardoor wel aan zijnen wensch, maar geenszins aan het bepaalde oogmerk zijner zenders voldaan.

Teleurgesteld wendden zich sommige Boeren-Emigranten in het voorjaar van 1850, tot de Synode der Ned. Herv. Kerk in Holland, met de bede om in het gebrek aan Leeraren te willen voorzien en met machtiging, een eventueel beroep uit te brengen. De Synode was echter terecht van oordeel, dat die bede, als zoodanig, bij haar niet behoorde. Zij gevoelde natuurlijk niet te mogen treden in de rechten der Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika; dat, bij alle maatregelen in het belang harer Emigranten-leden, onze Kaapsche Synode behoorde te worden gekend en geëerbiedigd; en dat het haar bovendien in Holland aan die lokale kennis der onderscheidene deelen van Zuid-Afrika zóó ten eenenmale ontbrak, dat zij telkens gevaar liep, de grootste flaters te begaan en door onjuiste en overdreven rapporten te worden misleid, en dus ten slotte meer kwaad te doen dan goed, in een werelddeel, hetwelk niet binnen den kring harer bevoegdheden lag.

De Heeren Ds. R. POSTHUMUS MEYES, Ds. J. E. DE VOOGT en Ds. BRUINIER te Amsterdam, zamelden nu gelden in, om iets in het geestelijk belang der Uitgewekenen te doen. Daar de officieele machtiging tot het uitzenden van eenen Leeraar in handen der Synode was, durfden deze Heeren geen Predikant afvaardigen, maar bepaalden zij zich in hoofdzaak tot het onderwijs. In 1851 werden drie onderwijzers uitgezonden. Twee hunner, de Heeren VAN DER LINDEN en SPRUIJT werden met open armen ontvangen. Aangaande den derden, den Heer W. POEN Hz., vroeger onderwijzer te *Wieringerwaard*, kreeg de Commissie later uitvoerige berichten. „Bij zijn aankomst, die den Uitgewekenen tot groote vreugde verstrekte, werd hij door eenen ouderling hier en daar rondgeleid, en zoo groot is het verlangen naar prediking des Evangelies, dat men hem in vele huisgezinnen dringend verzocht, een woord tot stichting te spreken, waaraan hij, zich op zoodanigen arbeid reeds op de langdurige reize voorbereid hebbende, gaarne voldeed. Met algemeen goedvinden is hem voorts de betrekking van onderwijzer in de hoofdplaats(?) *Lijdenburg* opgedragen, aan welken post tevens bij voorraad verbonden is, dat hij daar ter plaatse in de godsdienst-

¹⁾ Ds. PIETER NICOLAAS HAM, 1844, Franschoek, Willowmore, obiit 1866.

oefeningen voorgaat, en elke drie maanden eene rondreize doet, om ook op meer verwijderde plaatsen op te treden."

Door dezen goeden uitslag aangemoedigd, verbonden al de Heeren, die op dit terrein iets hadden verricht, zich tot eene „*Commissie ter behartiging van de godsdienstige belangen der Transvaalsche Republiek, te Amsterdam.*” In Febr. 1853 verspreide deze Commissie een gedrukt: „*Beroep op de Christelijke hulpvaardigheid in Nederland.*”¹⁾ In dat stuk, geteekend door de Heeren W. BROES, J. J. VAN VOORST, J. B. H. BRUINIER, JACOB SWART, G. A. VAN LIMBURG BROUWER, R. POSTHUMUS MEYES en J. E. DE VOOGT, zeggen zij o.m. :

„Wat sommigen onzer deden, zonder daaraan groote openbaarheid te geven, mogt als eene proef worden aangemerkt. Hoe zouden wij dan nu, nadat die proef aanvankelijk zoo wel geslaagd is, kunnen besluiten, op den ingeslagen weg stil te staan? Wij hebben het een weg genoemd, op welke minder zwaarigheden zijn te vreezen en te bestrijden, en die met meer zekerheid tot een gewenscht doel kan leiden. En zoo is het inderdaad. Wat wij behoeven, om die te bewandelen, het is in de eerste plaats een Leeraar of Kandidaat onzer Kerk, die geloof en godsvrucht aan kennis en geschiktheid paart; wiens welbegrepen belang (*sic!*) met zijne begeerte, om in dien uitgestreken en belangrijken werkkring zijnen Heere te dienen, in genoegzame overeenstemming zij, om hem tot het intreden van denzelfden te doen besluiten.” Behalve eenen anderen onderwijzer, wenscht de Commissie nog eenen Leeraar uit te zenden. Heeren Reeders eener Amsterdamsche Handelsexpeditie op *Natal*, die met de Boeren-Emigranten handel dreef, hadden een *blanco beroepsbrief* in handen gekregen en deze hadden de hun gegeven machtiging aan de Commissie overgedragen. Dat de Commissie, die uit kundige Amsterdamsche predikanten bestond, hierbij in het rechte spoor bleef, bleek uit een schrijven van Ds. FAURE, aan de Kaap, president der Synode aldaar, die zelf de Boeren-Emigranten bezocht had, en aan een der Amsterdamsche Commissieleden schreef: „*Doe toch wat gij kunt, om voor de Hollandsche Emigranten benoorden Vaalrivier een Leeraar uit te zenden. Er is een groote oogst, zonder éenen arbeider, en vooralsnog is er geen vooruitzicht, dat wij hen uit deze Kolonie zullen kunnen voorzien, want ook hier is nog gebrek.*”

Het beroep der Amsterdamsche Commissie, — gelijk wij haar korthedshalve voortaan zullen noemen — droeg goede vruchten. Zij hield zich

¹⁾ De geheele titel luidt: „*Beroep op de Christelijke Hulpvaardigheid in Nederland, ter voorziening in de godsdienstige en zedelijke behoeften der Kaapsch-Hollandsche Uitgewekenen benoorden de Vaalrivier in Zuid-Afrika*” (Amsterdam, 1853). Wij hebben de mededeelingen hier en daar sterk verkort, soms letterlijk overgedrukt. Er is een exemplaar in de Kon. Bibliotheek te 's-Gravenhage. Bovendien copieerden wij uit de nalatenschap van Ds. F. LION CACHET een paar oorspronkelijke brieven en andere aan de Commissie gezonden stukken. Wij noemen deze Heeren, in onderscheiding van de Haagsche, voor wie vele Kaapsche kandidaten proponent-examen deden: DE AMSTERDAMSCHEN COMMISSIE.

met grooten ernst bezig, om een Leeraar, voor haar doel geschikt, te verkrijgen.

„Dit was echter, zoo schrijft zij, geen gemakkelijke zaak, eensdeels omdat het haar aanvankelijk niet mogt gebeuren, zoodanige mannen te vinden, als zij voor haar doel in alle opzigten geschikt keurde, maar anderdeels en vooral, omdat zij in het belang der uit te zendenen, meerdere zekerheid noodig achtte ten aanzien van hun ontvangst in de Republiek; het aan hen op te dragen ambt, en de daaraan verbonden bezoldiging. Immers de berigten, inmiddels bij haar ingekomen, getuigden niet van overvloed van geldelijke middelen; en daar zij uit de dagbladen vernomen had, dat reeds iemand voor deze betrekking was gevonden in het bezit van een beroepsbrief, die in het bezit was geweest van den Hoogleeraar LAUTS en door dien heer hem verstrekt, namelijk den Heer D. VAN DER HOFF, kandidaat tot den Heiligen Dienst, en daartoe bepaaldelijk geordend door de Commissie tot de Oost- en West-Indische zaken te 's Gravenhage, vreesde zij, dat welligt haar beroepsbrief, van den Kerkeraad van Lijdenburg uitgegeven, zijne kracht en waarde mogt verloren hebben, en de Republiek, na het bekomen van éenen predikant, buiten magt mogt zijn om, wat de jaarwedde aangaat, dien beroepsbrief gestand te doen. Daarom wendde zich de Commissie, per missive d.d. 12 Julij 1852, tot de Kaapsche Synode, aan welke zich de bevolking der Transvaalsche Republiek had aangesloten, met verzoek om die machtiging en die inlichtingen te geven, welke zij zoo dringend behoefde.”

In dat schrijven zeggen zij o. m. :

„Maar nu is het dan ook onze plicht, de zaak ordelijk en goed te behandelen, zoo in het belang der Uitgewekenen zelve, als van hen, die van hier uit zich tot hen zouden willen begeven, om hun leven en hunne krachten ten hunnen dienste te besteden. De meest wettige weg, komt ons daarom ook de meest verkieslijkste voor, inzonderheid ook, omdat het ons onbekend is, of werkelijk de kandidaat VAN DER HOFF, mede van hier, maar niet door ons uitgezonden, reeds onder hen werkzaam is; alsmede in hoeverre door zijne komst de middelen kunnen zijn uitgeput, waarover de Uitgewekenen te beschikken hebben, om in het onderhoud van eenen predikant te voorzien, op den voet, aangegeven in eenen beroepsbrief, d.d. 9 Sept. 1851, door den Kerkeraad van Lijdenburg aan de Heeren HEEMSKERK c.s. gezonden, en door deze Heeren in onze handen gesteld, te weten, door eene vrije woning op het dorp Lijdenburg, en eene bezoldiging van 2,000 K. R. Het zou toch daarbij twijfelachtig kunnen zijn, welke kracht aan dat document, dat nu bijkans twee jaren oud is, onder veranderde omstandigheden zou toegeschreven moeten worden.

Het is daarom, zeer geliefde Broeders! dat wij ons in hun belang tot U wenden, vernomen hebbende uit eene missive, door den WelEerw. Heer P. E. FAURE onlangs aan ons medelid DE VOOGT gezonden, dat de Uitgewekenen op hun verzoek, bij de Synode der Nederduitsche Hervormde ¹⁾ Kerk van de Kaap zijn ingelijfd, weshalve UWE VERGADERING ALS HUN WETTIG BESTUUR

¹⁾ *Lapsus calami.* Lees: Gereformeerde.

IS AAN TE MERKEN, en op onze pogingen alzoo den besten uitslag zal mogen verwacht worden, wanneer gij ons met uwen raad, voorlichting en medewerking wilt behulpzaam zijn."

De Commissie schreef tevens eene missive, d.d. 19 Julij aan den Kerkeraad van *Lijdenburg* in Transvaal, welke plaats zij destijds, ofschoon ten onregte, gelijk haar naderhand bleek, als de hoofdplaats van den Staat beschouwde. Bij die missive waren gevoegd eenige exemplaren van haar *Beroep*, en een en ander werd door haar toevertrouwd aan den Heer SMELLEKAMP, die, meermalen die bevolking als supercargo bezocht hebbende, zich thans onder haar ging vestigen, en die missive en brochure werkelijk ter plaatse harer bestemming heeft afgeleverd.

Wij moeten thans voor het oogenblik *de mededeelingen van de Amsterdamsche Commissie afbreken, om ons voorloopig te beperken tot den candidaat VAN DER HOFF.*

Hoe kwam de Hoogleeraar LAUTS er toe, zich in te laten met de kerkelijke aangelegenheden van Zuid-Afrika?

Het is bekend, dat de professor zich in zijne geschiedkundige werken over Indië¹⁾ ook terloops met de Kaap bezighoudt. Welnu in 1854 publiceerde hij eene: „Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop, Nederlandsche Volksplanting, 1652—1806”.²⁾ Dit werk was in 1846 voorafgegaan, door een werk getiteld: „De Kaapsche Landverhuizers”,³⁾ een boek, dat, naast enkele bruikbare stukken, sommige grove onjuistheden bevat. (Zijn lasterlijk oordeel b.v. over de Kaapsche predikanten is door LION CACHET, in zijn *Worstelstrijd* reeds op de kaak gesteld. Zijne meening, dat, onder de motieven, die tot den Grooten Trek hebben geleid, *zucht naar godsdienstvrijheid was*, zal geen enkel ernstig historicus meer onderschrijven en wordt dan ook door henzelfen, niet in hunne *Verantwoording* genoemd. Terecht zegt MCCARTER, a. w. 104: „Deze beweging is niet te vergelijken met het geval van de *Pilgrim Fathers*, bij het koloniseeren van Noord-Amerika, noch van de Fransche vluchtelingen naar Zuid-Afrika, honderdzig jaren vroeger, toen men verdrukking wilde vermijden, of zich vrijheid wilde verzekeren om den Heere te dienen.”

¹⁾ a. *Geschiedenis van de veroveringen der Nederlanders in Indië*, Kampen, S. van Velzen Jr., 1864. b. *Geschiedenis van de vestiging der Nederlanders in Indië*, Amsterdam, Frederik Muller, 1866.

²⁾ Amsterdam, J. D. Sybrandi.

³⁾ Leiden, H. W. Hazenberg en Co.

Wij laten voorts zijne kunstige afleidingen van *Andries-Ohrigstad* en van *Potchefstroom* = *Potscherfstroom* rusten, om te eindigen met de idealistische wijze waarop de Hoogleeraar onze rijdende tantes schildert als hofdames van Brussel: „De vrouwen, te paard rijdende, hebben eene zoogenoemde amazone-kleeding van laken met strooijen hoed en groene voile.”

Wij verheugen ons, dat wij vierderlei afdoende weerlegging van LAUTS in de vorige Hoofdstukken hebben gereproduceerd. *Ten eerste* in het begin van het zesde Hoofdstuk. *Ten tweede* in de Brieven van dankbetuiging door de Uitgewekenen aan onze Synode gezonden. *Ten derde* in het achtste Hoofdstuk: LAUTS andermaal gecorrigeerd. *Ten vierde* Negende Hoofdstuk, in het begin: De Transvaalsche Volksraad komt op voor de eere der vorige Deputaten.)

Evenwel had de Hoogleeraar eene warme liefde voor de Boeren-Emigranten. Hij schrijft in genoemd werkje dienaangaande (bl. 129, noot 27):

„Reeds van het eerste oogenblik af, dat mij de verhuizing van eenige huisgezinnen, landeigenaren van Nederlandsche afkomst, uit de Kaapkolonie bekend is geworden, heb ik onze stamgenooten, en hunne lotgevallen, met levendige deelneming gevolgd. Mijne belangstelling in hun lot zocht ik ook anderen in te boezemen.”

De Schrijver noemt daarvan dan eenige voorbeelden op. Trouwens *zijn eigenlijk werkje*, van 34 bladzijden, is een warm pleidooi den Boeren-Emigranten stoffelijke en geestelijke hulp te verleen.

De *aanteekeningen* beslaan 100 bladzijden! Volgens zijne voorstelling waren de Kaapsche predikanten onbruikbare en onwaardige mannen (bl. 2 en elders). Voor zijn gevoel gaat der Boeren strijd hoofdzakelijk om de Religie: „zij zochten godsdienstvrijheid” (p. 2), terwijl: „*de gehechtheid aan de voorvaderlijke vormen van godsdienstoefening en schoolonderwijs*, een der voornaamste, om niet te zeggen, de voornaamste oorzaak is geweest, waardoor zij zich hebben laten bewegen, de Kaapkolonie te verlaten”. Uit zoo valsche praemissen was het den Hoogleeraar gemakkelijk tot even valsche conclusies te geraken:

„Inderdaad, *alléén uit Nederland* kunnen de zielenherders komen, welke waarlijk als voorgangers in den gebede, als troosters in de ziekenkamers, onder die Landverhuizers met nut en stichting kunnen werkzaam zijn” blz. 32.

„Men aarzele dan niet langer in *Nederland*, om hun godsdienstleeraars en bekwame schoolonderwijzers toe te zenden. Predikanten van de Hervormde Godsdienstbelijdenis, overeenkomstig de leerstukken der Dordtsche Synode zijn het, waaraan zij behoefte hebben. Zendt men niet zelfs allerwege Zen-

delingen, boden des heils over de geheele aarde, — hoe vaak aan heidenen, die er geenszins dankbaar voor zijn, — en zoude men geene godsdienstleeraren zenden; zouden geene zieleherders genegen zijn te gaan, naar die Christenen, naar die stamgenooten, die, uit Afrika's woestijnen, sedert eenige jaren, hunnen broederen in Christus en broederen naar den vleesche, toeroepen: hoezeer wij ons onderling tot het gebed vereenigen, psalmen aanheffen en lofzangen zingen ter eere van onzen genadigen en barmhartigen Vader in den hemel, ter eere van onzen Goddelijken Verlosser en Zaligmaker, — zoo hebben wij echter dringende behoefte aan Voorgangers en Leeraars, aan Godsgezanten, om ons de bondzegelen des geloofs toe te dienen. Komt en helpt ons! Zal die stemme nog langer tevergeefs zich laten hooren?" blz. 32/33.

„Ter hulpe Landgenooten! en zorg gedragen, dat deze onze stamgenooten niet langer verstoken blijven van Godsdienstleeraars, om hen in het ware geloof aan God onzen Vader, en Christus, onzen Hemelschen Middelaar, te versterken en te bevestigen.”

HOOFDSTUK XIII.

Van der Hoff schismaticus.

In het voorgaande hoofdstuk hebben wij, uit de rapporten van de Amsterdamsche Commissie vernomen, dat DIRK VAN DER HOFF examen had gedaan bij de Commissie tot de Oost- en West-Indische Zaken te 's Gravenhage. Daardoor bezat hij hetzelfde recht als de andere Candidaten tot den Heiligen Dienst, die uit Holland kwamen, om zich als Leeraar onzer Kerk te laten legitimeeren. Toen VAN DER HOFF in 1852 aan de Kaap kwam, was er dus volstrekt geen bezwaar voor onze Moderatuur, tot diens legitimatie over te gaan, en: „*hij werd beroepbaar gesteld voor eenige gemeente der Ned. Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika*”, gelijk Prof. MULLER terecht zegt. Toen VAN DER HOFF bij den Actuarius overlegde eene aanstelling, hem door Prof. LAUTS, als Leeraar in het Overvaalsche verstrekt, kon deze wel is waar de wettigheid en rechtsgeldigheid dier aanstelling niet accepteren, maar met vreugde richtte onze Actuarius een schrijven naar *Potchefstroom*, met verzoek, een beroepsbrief in optima forma aan VAN DER

HOFF te willen toezenden, waaraan de gecombineerde Kerkeraad na drie maanden voldeed. Met blijdschap zag men in onze Kerk deze jonge man naar *Transvaal* henentrekken; hij was de eerste, die profiteerde van de met zoo grooten takt en liefde volbrachte inlijving der Transvaalsche gemeenten, volgens bepalingen, zoowel door den Transvaalschen Volksraad, den Gecombineerden Kerkeraad van *Potchefstroom* en onze Synode goedgekeurd en bekrachtigd. Men hoopte zoo van heeler harte de arme Transvaal politiek en kerkelijk tot bloei te zien komen, en daarom trof de Ring (— Classis) Transgariëp al de schikkingen, noodig tot de wettelijke bevestiging van den nieuwen Leeraar van *Potchefstroom* met bekwamen spoed en wees Ds. ANDREW MURRAY, van *Bloemfontein*, feitelijk de éénige rechthebbende voor de bevestiging aan.

Dat VAN DER HOFF overal met groote welwillendheid werd ontvangen, bewijzen de volgende berichten. Volgens de *Geref. Kerkbode* van 27 Nov. 1852, was Ds. VAN DER HOFF met het schip: *Gouverneur Generaal Rochussen* aan de Kaap gekomen, en preekte hij den 14 Dec. 1852 in de Groote Kerk te *Kaapstad*, over de woorden Ps. 125 : 1. Met de *Sir Robert Peel* verliet hij de Tafelbaay (*Ger. Kerkbode* 1853, blz. 112); nam 9 Mei 1853 te *Pietermaritzburg*, in onze Ned. Geref. Kerk, deel aan de bevestiging van Dr. H. E. FAURE, die, des namiddags, bij zijne intrede, ook VAN DER HOFF toesprak: „Vervolgens richtte hij eene vriendelijke en hartelijke toespraak tot den WelEerw. Heer Ds. VAN DER HOFF, en wenschte hem des Heeren bijstand en zegen, in zijnen uitgebreiden werkkring over de Vaalrivier.” Tevens heeft Z.Eerw. in onze Ned. Geref. Kerk te *Ladysmith*, op zijne doorreis naar Transvaal, een dienst gehouden, op Zondag 15 Mei 1853: „In den avond predikte Ds. VAN DER HOFF, die hier juist was aangekomen met zijne familie, op reis zijnde naar de Transvaalsche Emigranten.” (*Geref. Kerkbode* van 1853, blz. 206), 27 Mei 1853 kwam hij te *Mooirivier* aan, terwijl de bevestiging op 31 Juli d. a. v. zou plaats vinden (*ibidem*, blz. 228).

Een donderslag uit een helderen hemel kan niet meer ontroering teweegbrengen, dan de brieven, d.d. 22 November 1853, uit *Potchefstroom* verzonden aan onze Synode, waarin namens den Transvaalschen Volksraad en den Gecombineerden Kerkeraad te *Potchefstroom* bericht werd: „*dat zij zich beschouwden als eene onafhankelijke Kerk, onder hun eigen bestuur.*”

De officieele stukken zijn *in extenso* afgedrukt in de *Geref. Kerkbode* van 1854, blz. 30—32. Wij ontleenen daaraan nog deze zinsneden:

„in die beide vergaderingen (Volksraad en Kerkeraad) is met eenparige stemmen besloten, de inlijving onzer gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Kerk, onder de Synode, niet goed te keuren, en wel om de volgende redenen :

I. Omdat aan de voorwaarde of beloften, om in de behoefte van Leeraars te zullen voorzien, niet voldaan is.

II. Omdat men zich aan de kerkelijke wetten der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, onder de Synode, niet kan onderwerpen.

De *Nederduitsch Gereformeerde Kerk* in de Zuid-Afrikaansche (vroeger genoemd: Transvaalsche) Republiek, beschouwt zich derhalve als eene onafhankelijke Kerk, onder haar eigen bestuur.

Hiermede wordt echter niet te kennen gegeven, dat zij zich afsnijdt of afscheurt van hare oude moederkerk. In geenens deele. De dochter wil nog gaarne met hare moeder in kinderlijke betrekking blijven; met andere woorden: *de Nederduitsch Gereformeerde Kerk* in deze gewesten wenscht, ofschoon onafhankelijk, een band van vereeniging aan te knopen, ten doel hebbende: de algemeene belangen der Nederduitsch Gereformeerden in Zuid-Afrika te behartigen.”

Men lette op den hier gebruikten naam van Nederduitsch Gereformeerde Kerk, waaraan VAN DER HOFF de eerste jaren nog trouw bleef, en de fraaie woorden, waarin het treurig feit der afscheiding werd bemanteld!

Later bleek uit andere berichten, dat men geweigerd had Ds. A. MURRAY, als bevestiger toe te laten; dat toen in Juli de bevestiging van VAN DER HOFF had plaats gehad, N.B. door ouderling F. G. WOLMARANS, een der onderteekenaars van den vroeger afgedrukten brief uit *Potchefstroom*, smekende, „dat onze gemeente toch altijd in verband met de Synode mogte staan,” en een der warmste ijveraars voor de incorporatie ook ónzer Transvaalsche Nederduitsche Gereformeerde Gemeenten bij de Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika. Dat de jonge Ds. VAN DER HOFF misschien de speelbal was van een of meer politieke leiders, verontschuldigt zijn schisma, zijne scheurmakerij in geenens deele. Hij had zich afgescheiden van de Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika, en of het velen of weinigen waren, die met dezen roekeloozen jongen man medegingen, onze Synode werd toch, door de schennis van zijne heiligste geloften genoodzaakt hem en de zijnen te houden voor menschen, die door woord en daad zich hadden afgescheiden van de Ned. Ger. Kerk van Zuid-Afrika. Toch waren velen ten hoogste bekommerd, dat niet slechts onze Kerk door dit schisma in hare organische, normale ontwikkeling bedreigd werd, maar dat ook het arme Transvaal op den rand van den afgrond zou worden gebracht. De Christelijke Kerk is een organisme, een lichaam, waarvan al de leden elkander noodig hebben, en waar ook het geringste lid vaak de hoogste levensfuncties uit-